

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

ВИБРАНЕЦЬ ЛІЛІА ВОЛОДИМИРІВНА

**ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма
Корекційна психопедагогіка

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
ПАВЛИШИНА Наталія Борисівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____
засідання кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
від _____ 2025 р.
Завідувач кафедри
проф. Кузава І.Б. _____

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Вибранець Л.В. Формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Корекційна психопедагогіка» спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі роботи проаналізовано стан дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами у сучасній педагогічній теорії; схарактеризовано основні системоутворюючі поняття проблеми дослідження («толерантність», «толерантне ставлення», «педагогічна толерантність», «дитина з особливими освітніми потребами»); уточнено поняття «толерантність майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами»; розкрито особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

У другому розділі визначено структуру сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти); досліджено сучасний стан сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами (проведено опитування здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта); розроблено тренінгову програму формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *толерантність, фахівці спеціальної освіти, корекційні педагоги, інклюзивне навчання, особи з особливими освітніми потребами.*

ANNOTATION

Vybranets L.V. Formation of a tolerant attitude of future special education specialists towards children with special educational needs. Manuscript.

Master's qualification work of the OPP "Correctional Psychopedagogy" specialty 016 "Special Education". Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025.

Master's qualification work consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of sources used, and appendices.

The first section of the work analyzes the state of research into the problem of forming a tolerant attitude of future special education specialists towards children with special educational needs in modern pedagogical theory; the main system-forming concepts of the research problem ("tolerance", "tolerant attitude", "pedagogical tolerance", "child with special educational needs") are characterized; the concept of "tolerance of future special education specialists towards children with special educational needs" is clarified; The features of the formation of a tolerant attitude of future special education specialists towards children with special educational needs are revealed.

The second section defines the structure of the formation of a tolerant attitude of future special education specialists towards children with special educational needs (motivational-value, cognitive-content, operational-activity and personal-reflective components); the current state of the formation of a tolerant attitude of future special education specialists towards children with special educational needs is investigated (a survey of first (bachelor's) level students of the specialty A6 Special Education was conducted); a training program for the formation of a tolerant attitude of future special education specialists towards children with special educational needs is developed.

Keywords: *tolerance, special education specialists, correctional teachers, inclusive education,, persons with special educational needs.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	11
1.1. Характеристика системоутворюючих понять проблеми дослідження	11
1.2. Особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами	20
ВИСНОВКИ ДО I-ГО РОЗДІЛУ	32
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	34
2.1. Аналіз сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами	34
2.2. Тренінгова програма формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами	48
ВИСНОВКИ ДО II-ГО РОЗДІЛУ	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	65

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗДО – заклад дошкільної освіти

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ООП – особливі освітні потреби

ВСТУП

Актуальність дослідження. Невпинне зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами у світі вимагає впровадження нових підходів до навчання та зміни освітньої парадигми закладів освіти щодо їх адаптації та соціалізації. Сьогодні перед сучасним корекційним педагогом стоїть завдання щодо навчання таких дітей у інклюзивних класах, що передбачає не лише наявність певних професійних компетентностей, але і відповідних моральних якостей та цінностей. Педагогічна діяльність, спрямована на адаптацію та модифікацію індивідуальних навчальних програм для дітей з ООП, вимагає від педагога сформованої системи теоретико-методологічних знань з особливостей навчання та виховання таких здобувачів освіти, володіння відповідними уміннями, навичками, педагогічними технологіями, здатність до рефлексії та саморозвитку, тощо. Проте важливою складовою їх професійної компетентності є насамперед толерантність, що являється пріоритетною цінністю сучасної цивілізації та характеризується готовністю педагога здійснювати навчання дітей з ООП на засадах гуманістичного підходу.

Фундаментальною основою дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з ООП стали дослідження вчених, у яких висвітлено основні теоретико-методологічні аспекти навчання дітей з певними нозологіями (І. Кузава, К. Островська, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, Г. Хворова Д. Шульженко та ін.).

Проблему формування толерантності педагогів у закладах вищої освіти схарактеризували у своїх наукових працях такі українські дослідники як М. Андрєєв, Ю. Тодорцев, І. Таргоній, Л. Чередник, І. Залєсова, тощо.

Окремі аспекти дослідження поняття «толерантність» були предметом наукового пошуку таких сучасних вчених: ІІ. Амонашвілі, М. Бархоти,

Т. Білоуса, Є. Бондаревської, В. Гриньової, Д. Колесова, Т. Смирнової, П. Степанова та інших.

Не зважаючи на посилену увагу науковців, низка питань щодо особливостей теоретико-методологічних та методичних засад підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти до професійної діяльності з дітьми з ООП на основі толерантного підходу залишається недостатньо вивченою. Саме тому нами була обрана тема кваліфікаційної роботи магістра **«Формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами»**.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методологічні особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати основні системоутворюючі поняття проблеми дослідження.
2. Розкрити особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.
3. Визначити структуру сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.
4. Дослідити сучасний стан сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.
5. Розробити тренінгову програму формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – організація підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань використано такі методи дослідження:

- теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної, наукової (педагогічної та психологічної), навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; пошук, порівняння й узагальнення передового педагогічного досвіду;
- емпіричні: соціологічне опитування здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, бесіди – для уточнення та аналізу отриманої інформації;
- узагальнення та порівняльний аналіз: для інтерпретації та систематизації напрацювань з теми дослідження, представлені в сучасній літературі, електронних матеріалах світової мережі Інтернет.

Організація і база проведення дослідно-експериментальної роботи. Дослідно-експериментальну роботу було виконано на базі Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти №28 компенсуючого типу (спеціальний) Луцької міської ради».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть будуть використані в системі вузівської та післядипломної освіти для підготовки майбутніх корекційних педагогів до здійснення корекційної-розвиткової роботи з особами з особливим освітніми потребами.

Апробація результатів та публікації. Основні положення й результати проведеного наукового пошуку відображено на *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності» (ЛНТУ, 2025); V Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти» (ВНУ, 2025).

Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у 2 публікаціях здобувача освіти, зокрема, у збірниках науково-практичних конференцій:

1. Вибранець Л.В. Толерантність як важлива умова створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища. Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 10–11 квітня 2025 р.). Луцьк: відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. С. 327-329.

2. Павлишина Н.Б., Вибранець Л.В. Компоненти толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти. Збірник тез доповідей V Всеукраїнської науковопрактичної конференції (20-21 травня 2025 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, Т.А. Мартинюк, З. С. Мацюк, Н.Б. Павлишина, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк. Луцьк, 2025. С. 202-204.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена логікою дослідження, його завданнями і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Характеристика системоутворюючих понять проблеми дослідження

Сучасна підготовка фахівців спеціальної освіти передбачає формування у них високого рівня професійної компетентності, важливим компонентом якої є наявність толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Толерантність є важливим компонентом професіоналізму педагога, що працює з дітьми, що мають певні труднощі у навчанні. Розуміння можливостей учнів з особливими освітніми потребами, активна співпраця з командою психолого-педагогічного супроводу, терпиме ставлення до проявів деструктивної поведінки учня, що продиктована особливостями перебігу його захворювання та нозології, все це сприяє формуванню позитивного професійного іміджу педагога.

Нормативно-правова база підготовки фахівців освітньої сфери, зокрема Закон України «Про освіту» (2017) та Концепція «Нової української школи» (2016) декларують якісно нові підходи до навчання сучасних педагогів, у тому числі фахівців спеціальної освіти, здатних здійснювати професійну діяльність з особами, що мають особливі освітні потреби. Значна увага приділяється розробці нових освітніх програм з підготовки таких фахівців, а теоретичні дослідження з їх обґрунтування набувають особливої уваги [18; 21].

Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – ступеня бакалавра – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2020 р. № 799 визначає основні

компетентності бакалавра зі спеціальної освіти, серед яких є здатність діяти на основі етичних міркувань, що вимагає у тому числі толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами [35].

Сучасний фахівець спеціальної освіти це фахівець у галузі спеціальної педагогіки та психології, який має знання щодо особливостей розвитку, навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, володіє спеціальними сучасними технологіями педагогічної роботи.

Ми погоджуємося з М. Шеремет, яка зазначає, що сучасний фахівець спеціальної освіти має бути багатофункціональним, володіти не лише високим рівнем професійної компетентності, бути готовим увійти в практичну, науково-дослідну, методичну діяльність в реальних умовах освітньої практики, а й відповідати особистісним моральним якостям, серед яких толерантність є однією із визначальних [41].

В Україні фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта готують на факультетах спеціальної педагогіки та психології, які раніше називалися дефектологічними. Незважаючи на те, що сьогодні вважається некоректними вживати у професійній термінології поняття «дефект» та похідні від нього, в спеціальній педагогіці термін «вчитель-дефектолог» активно застосовується, зокрема, у нормативних документах.

У науковій роботі під фахівцями спеціальної освіти ми розуміємо корекційного педагога, зокрема, вчителя-дефектолога та вчителя-логопеда, що залучений до організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, проводить відповідні корекційно-розвиткові, індивідуальні та фронтальні заняття у закладах освіти.

Теоретичне дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами передбачає аналіз низки її системоутворюючих понять. До таких понять віднесено «толерантність», «толерантне ставлення», «педагогічна толерантність», «дитина з особливими освітніми потребами», «толерантність

майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами» (рис. 1.1).

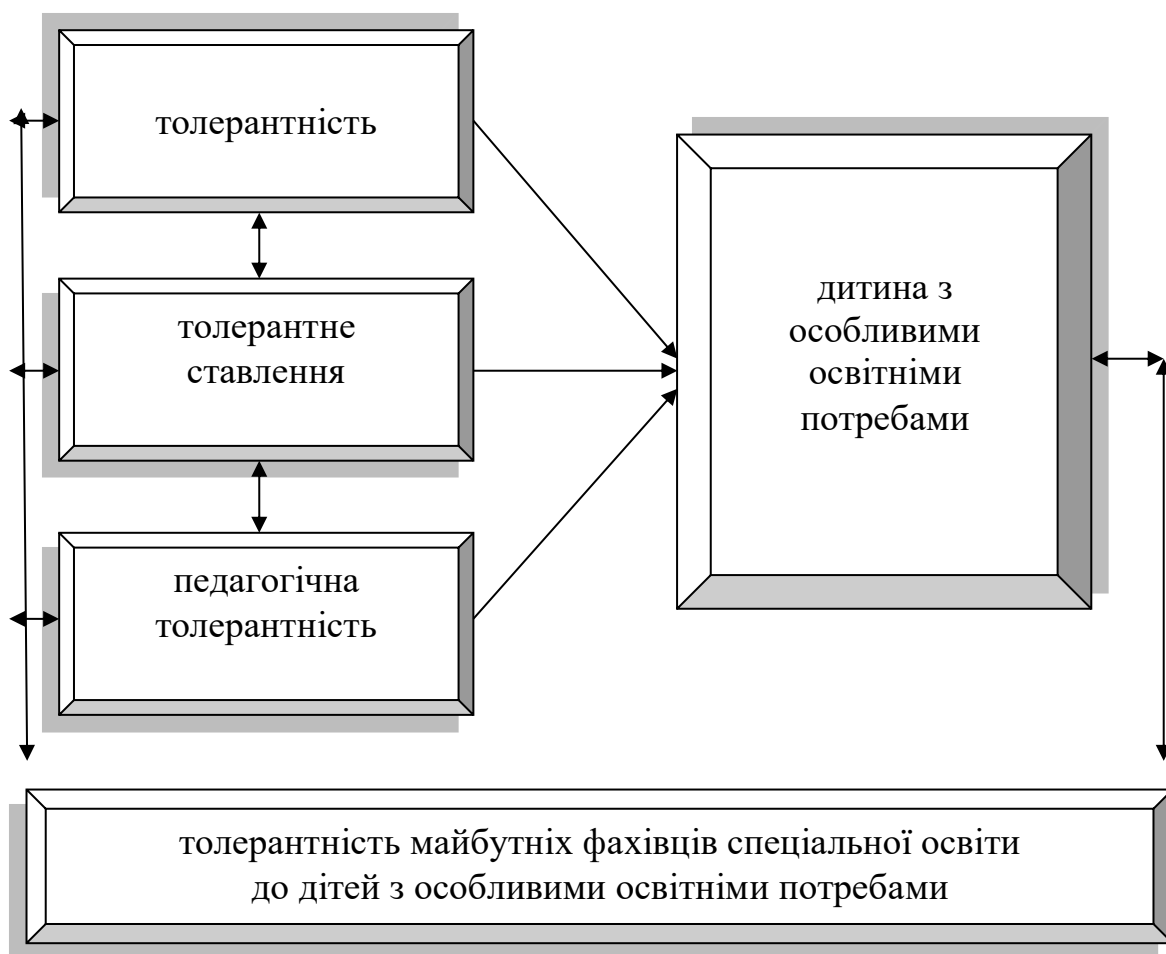

Рис. 1.1. Системоутворюючі поняття формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Розглянемо сутність поняття «толерантність».

Завдяки зусиллям ЮНЕСКО поняття «толерантність» стало міжнародним терміном та важливим ключовим словом в риториці щодо проблематики миру. Його суть полягає у визнанні та прийнятті факту єдності та згуртованості усього людства. Взаємоповага кожного члена суспільства, визнання права на унікальність та неповторність вважаються пріоритетними цінностями сучасної цивілізації [27]

У Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО (16 листопада 1995рік) це поняття трактується як пошана, розуміння та прийняття факту

різноманіття культур, самовираження та індивідуальності. Це політична і правова потреба кожної особи без винятку [13].

У сучасній науковій літературі існує різноманіття дефініції поняття «толерантність» (з латинської «tolerantia» – терпіння), зокрема, у таких галузях знань як психологія, філософія, педагогіка, соціологія, медицина, політологія, тощо. Найчастіше його трактують як основну світоглядно-моральну і політичну установку на миротворчий потенціал плюралізму сучасного світу [1].

В цілому, можна виокремити п'ять ґрунтовних підходів щодо трактування поняття:

1. Філософський підхід під толерантністю розуміє готовність сприймати особистість гідно, бути відкритим, терпимим та миролюбивим.
2. Політичний підхід визначає толерантність як зосередженість на повазі до прав та свобод іншої людини, її світогляду, власної думки, позиції, бачення, переконань, тощо.
3. Соціологічний підхід розглядає толерантність як емпатійність та прихильність до інших, налаштованість на встановлення соціальних контактів, міжособистісних та групових взаємозв'язків.
4. Психологічний підхід трактує толерантність як індивідуально-психологічну особливість особистості, що передбачає відсутність негативної реакції на дискомфортні фактори та подразники.
5. Педагогічний підхід характеризує толерантність як соціальну категорію, яка передбачає прийняття унікальності іншої людини, емпатію та відкрите спілкування.

У педагогічній літературі під толерантністю розуміють взаємодію педагога та учнів на засадах партнерських відносин, що передбачає увагу та повагу до інтересів, потреб, можливостей здобувачів освітніх послуг, їх потенціалу та особливостей. У даному випадку мова іде про ключову умову навчання та виховання всебічно розвинутої та свідомої особистості [4].

Ж. Вірна та Г. Гайдук трактують толерантність як складне інформативне утворення, що відображає певну специфіку культури поведінки, освіченості та виховання особистості, систему її моральних якостей, духовних цінностей, потреб, очікувань, типу спілкування, інтереси, життєві установки та переконання, сформований характер, особливості спілкування та стереотип поведінки. Толерантні ознаки фахівця характеризують його професійний шлях, соціальний статус в освітньому середовищі, просування по кар'єрним сходам, професіоналізм у роботі, наявність сформованих особистих (естетичних, характерологічних, інтелектуальних) якостей [6].

А. Молчанова вважає, що толерантність є певною соціальною цінністю та нормою цивілізованого суспільства, яка передбачає право громадян на власні політичні, етнічні, культурні, релігійні погляди та вподобання; повагу до плюралізму думок, цивілізацій, культур та їх різноманітності; готовність налагоджувати соціальні контакти з людьми, що мають інакші погляди, звичаї, культуру поведінки, зовнішність. Сформованість толерантного ставлення свідчить про високий духовний та інтелектуальний розвиток особистості, соціальної групи, спільноти, суспільства в цілому [26].

І. Зверєва зазначає, що здатність бачити унікальність та неповторність іншої людини як носія певних цінностей, норм поведінки, мислення, поглядів, життєвого досвіду, чітке усвідомлення її права на оригінальність є толерантністю як важливої складової емоційного інтелекту [15].

На думку В. Швирка, визначальним фактором всебічного розвитку будь якої особистості є толерантність. Вона характеризується налагодженням гуманних взаємовідносин, виступає як важлива гуманістична основа виховання, створює надійний фундамент для гармонійного розвитку особистості, її успішної адаптації та соціалізації [40].

Отже, у сучасній науковій, педагогічній та психологічній літературі толерантність найчастіше розглядається як інтегральна якість особистості, яка передбачає готовність та здатність налагоджувати соціальні

взаємозв'язки на гуманістичних засадах та гарантує успішну адаптацію в соціальне середовище та убезпечує конфронтацію з оточуючими та самим собою.

Розглянемо сутність поняття «толерантне ставлення».

У сучасній педагогічній літературі розрізняють поняття «толерантність» та «толерантне ставлення». Якщо під першим розуміють складне особистісне утворення, що характеризується моральними та інтелектуальними принципами, то під другим мають на увазі певний спосіб соціальної взаємодії на засадах розуміння, емпатії, співпереживання. Це певна потреба у взаємодії, соціальна цінність, що характеризується орієнтацією на повагу до прав та свобод інших осіб, прийняття особою чи певною соціальною групою інакших переконань, інтересів, поглядів

Г. Косарева зазначає, що толерантне ставлення – це складне та багатоаспектне явище, що передбачає прикладання значних зусиль щодо набуття професійного авторитету на засадах терпимості до інакшомислення, чужих переконань, поглядів, моральних цінностей. Здатність до компромісу та співчуття у процесі здійснення професійної діяльності є визначальними ознаками сформованого толерантного ставлення педагога [22].

На думку В. Нечерди, толерантне ставлення – це особистісна стратегія, яка являється цілісним виявом особистості, базисом якого є компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий). Характеризується інтеграцією моделі соціальних відносин, мотивації до толерантної поведінки та практикування толерантності у повсякденному житті [28].

А. Горянська зауважує, що толерантне ставлення є певною площиною дії соціально-психологічних установок (стриманість, визнання підтвердження права супротивника, тощо) [12].

Толерантне ставлення є важливою умовою успішної соціалізації здобувачів освіти до умов навчання, адже тісна взаємодія усіх учасників

освітнього процесу на засадах емпатії, взаємоповаги, поблажливого ставлення сприяє набуттю необхідних знань, умінь та навичок.

Розглянемо сутність поняття «педагогічна толерантність».

Аналіз теоретичних напрацювань щодо окресленої проблеми дав підстави стверджувати, що поняття «педагогічна толерантність» є важливою складовою професійної компетентності педагогів. Багато сучасних науковців наголошують на її важливості в процесі здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Л. Чередник під педагогічною толерантністю розуміє інтегративну якість особистості, що дозволяє здійснювати педагогічну діяльність у закладах освіти на засадах гуманних, духовних та моральних цінностях. Власна толерантна позиція та пропагування толерантної поведінки у здобувачів освіти свідчить про високий рівень компетентності педагога, який здатний налагоджувати безконфліктне спілкування з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, колегами, адміністрацією, керівництвом незалежно від їх соціального статусу, релігійних переконань, статті, національності, здоров'я, політичних поглядів, особистих вподобань, тощо [39].

На думку Г. Косаревої, педагогічна толерантність – це наявність у педагога відповідних умінь та навичок щодо толерантної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу на засадах терпимості, емпатійності, колегіальності. Авторка зазначає, що це швидше соціальна категорія, яка характеризується установками на прийнятті інакомислення людей, емпатійною взаємодією, відкритою комунікацією, тощо. Педагогічна толерантність тісно взаємопов'язана із процесом спілкування та проявляється в контексті соціокультурного підходу [22].

Сучасні науковці наголошують, що педагогічна толерантність є важливим елементом професійної діяльності педагога у будь-якому закладі освіти (дошкільний заклад, ліцей, коледж, університет). Це значима умова ефективної педагогічної роботи, що передбачає прийняття унікальності та

неповторності кожної дитини та взаємодію на засадах терпимості до іннаковості. Толерантний педагог здатний досягти високої результативності учасників освітнього процесу, завдяки особливій тактиці налагодження контакту з учнями та їх батьками [25].

Педагогічна толерантність є важливою складовою педагогічного іміджу, яка характеризується гуманістичною спрямованістю особистісно-професійного іміджу педагога, його репутації та авторитету серед усіх учасників освітнього процесу. Це дієвий засіб комфортизації освітнього середовища та гуманізації навчального процесу [14].

Педагогічна толерантність є соціальною категорією, що характеризується здатністю сприймати та розуміти почуття та погляди іншої людини, високим рівнем емпатії та відкритим спілкуванням. Це важлива якість педагога, що вміє застосовувати індивідуальний підхід до кожного індивіда та добирати відповідні стратегії спілкування та навчання, враховуючи унікальні потреби та можливості кожного учня [42]

Розглянемо сутність поняття «дитина з особливими освітніми потребами».

Згідно Закону України «Про освіту» особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [18].

Згідно трактування сучасного термінологічного словника зі спеціальної педагогіки і психології, діти з особливими освітніми потребами – це особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі в житті громади [36] .

Постанова Міністрів України №765 від 21 липня 2021 року щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами визначає освітні труднощі у навчанні, що характеризуються співвідношенням рівня результатів навчання дітей до відповідного року навчання та мають

безпосередній вплив на процес здобуття освіти загалом. Вони згруповані у великі п'ять блоків: інтелектуальні, функціональні, фізичні, навчальні та соціоадаптаційні. Кожен з них характеризують певний вид труднощів, що відчуває дитина з особливими освітніми потребами (обмеження функціонування інтелекту; обмеженні життєдіяльності різного ступеня прояву слухової, зорової, опорно-рухової, мовленнєвої функцій; особистісні, середовищні труднощі, тощо).

Кожна категорія охарактеризованих труднощів передбачає потребу у наданні певного рівня підтримки (п'ять рівнів в цілому), підставою для якого є висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, наданий інклюзивно-ресурсним центром на основі заяви одного з батьків чи інших законних представників дитини.

Аналіз системоутворюючих понять проблеми дослідження дав можливість уточнити поняття «толерантність майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами», яке розглядається як інтегральна якість особистості, що характеризується орієнтацією на формування мотиваційно-ціннісного світогляду здобувачів освіти щодо здійснення професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, а також відповідними професійно-орієнтованими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для здійснення корекційно-розвиткових занять у різних типах закладів освіти (дошкільні, шкільні, спеціальні заклади освіти) на засадах толерантного підходу.

Отже, толерантність майбутніх фахівців спеціальної освіти передбачає формування у них стійкої мотивації щодо здійснення професійної діяльності, системи моральних цінностей та переконань, професійних компетенцій щодо особливостей роботи з дітьми особливими освітніми потребами, теоретичних знань зі специфіки нозологій, готовності працювати в мультидисциплінарній команді, тощо.

Толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами є важливим компонентом їх професійної

компетентності та невід'ємною складовою професійного іміджу вчителя-дефектолога та вчителя-логопеда, що характеризує високий рівень професіоналізму.

1.2. Особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у дошкільні та загальноосвітні заклади, що відбувається на засадах толерантності та прийняття індивідуальності кожної особи, є важливою характеристикою комфортного освітнього середовища. Усвідомлення освітніх проблем учня з ООП, терпиме ставлення до його можливостей та потреб, розуміння особливостей поведінки, на сьогодні є визначальними вимогами до професійних якостей сучасних педагогів, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного навчання. Важливою складовою професійної компетентності педагога, у тому числі фахівця спеціальної освіти, є сформоване толерантне ставлення до усіх учасників освітнього процесу, незалежно від їх можливостей, потреб та інтересів.

У сучасній системі освіти толерантність виступає фундаментальним принципом, що регламентує умови створення комфортного освітнього середовища для усіх учасників освітнього процесу. Повага до унікальності кожної дитини, визнання її права на індивідуальність закріплено у міжнародних та українських нормативно-правових актах.

Особливість толерантної педагогічної діяльності полягає у готовності корекційного педагога моделювати власну поведінку залежно від ситуації, вміти здійснювати педагогічні прогнози на короткострокову та довгострокову перспективу. Професійно компетентний фахівець здатний налагоджувати контакти з учнями, їх батьками, іншими фахівцями, задіяними в процесі соціалізації та інтеграції, адміністрацією освітнього

закладу, керівництвом, тощо. Вік, стать, віросповідання, соціальний статус, національність, стан здоров'я не мають значення при здійсненні педагогічної діяльності для спеціаліста.

Аналіз сучасних наукових джерел з проблеми дослідження, дозволив охарактеризувати особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами, які характеризується відповідними принципами, функціями, критеріями та методами (рис. 1.2).

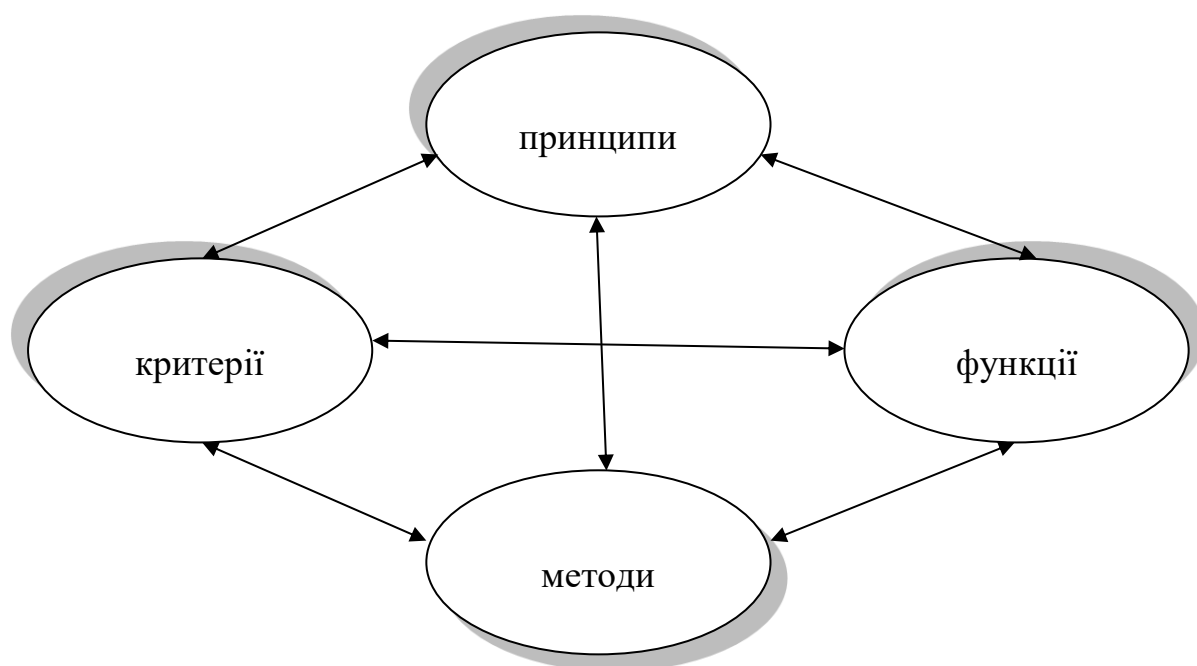

Рис. 1.2. Структура формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Серед різноманітних функцій формування толерантності корекційних педагогів, ключовими у педагогічній діяльності з дітьми ООП є наступні:

– мотиваційна, передбачає усвідомлення та прийняття педагогом факту багатоманітності сучасної дійсності та індивідуальності кожного учня, наявність інтересу до поглядів та життєвої позиції усіх учасників освітнього процесу, бажання налагоджувати соціальні контакти та діалоги на засадах конструктивної взаємодії;

- інформаційна, характеризується здатністю педагога отримувати різнобічну інформацію щодо позиції, потреб, можливостей та інтересів учнів залежно від різного бачення ситуацій усіх учасників освітнього процесу;

- регулятивна, передбачає активізацію педагога щодо налагодження екологічної комунікації з учнями ООП, підтримання здорових взаємовідносин у учнівському класі на засадах толерантності, емпатії, співпереживання;

- адаптивна, характеризується здатністю педагога адаптовуватися до складних умов педагогічної діяльності, до мультидисциплінарної команди з роботи з дітьми ООП, формувати позитивне ставлення до співпраці з усіма учасниками освітнього процесу [32].

О. Брюховецька виокремлює наступні функції толерантності педагога, здатного працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища:

- стійкісна – формування реального бачення сучасної дійсності, власної професійної поведінки, соціального оточення (учнів, їх батьків, колег, інших фахівців), адекватна самооцінка власної позиції, наявність саморегуляторів та важелів саморозвитку;

- адаптаційна – набуття колективної відповідальності в процесі роботи мультидисциплінарної команди, позитивне та адекватне ставлення до педагогічної діяльності, наявність здатності до вольових зусиль саморегуляції та саморозвитку, педагогічної витримки у процесі роботи з дітьми з ООП;

- оцінно-прогностична – наявність конструктивної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу на засадах терпимості, поваги, розуміння, бажання налагоджувати діалог та розширювати соціальні контакти;

- спонукальна – самоаналіз та адекватна інтерпретація власної позиції, педагогічного іміджу, потреба у саморозвитку та самоосвіті, розширення професійного кругозору та здатність до супервізії, рефлексія, конструктивна самооцінка власних професійних здобутків, тощо;

- розвивальна – здатність до саморозвитку, саморегуляції та самоосвіти, активна позиція у прийнятті педагогічних рішень стосовно роботи з дітьми ООП, глибока мотивація, вироблення власних суджень на основі моральних цінностей та переконань;

- інтегровальна – протидія труднощам, що виникають в процесі здійснення педагогічної діяльності, робота над стабілізацією відносин, етичне спілкування з усіма учасниками освітнього процесу, активна взаємодія у мультидисциплінарній команді [3].

На нашу думку, найбільш значимими функціями формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами є: діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна (рис. 1.3).

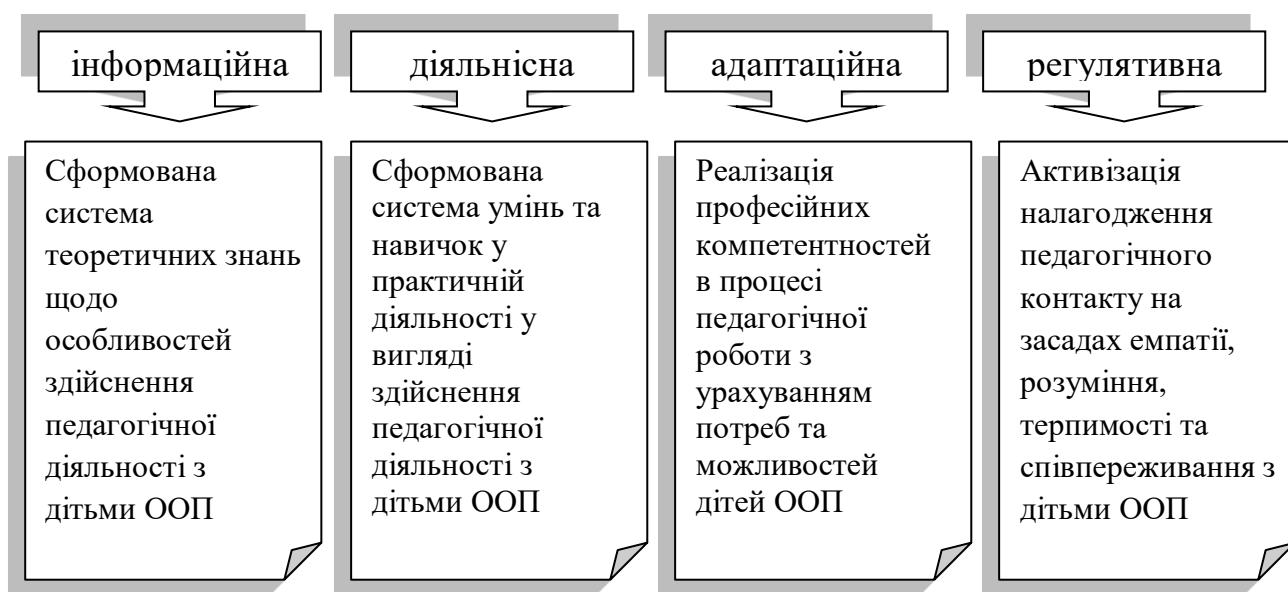

Рис. 1.3. Функції формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Що стосується характеристики принципів професійної толерантності педагогів, то найбільш важливими, на думку О. Брюховецької, є наступні:

- повага людської гідності (визнання як соціальної цінності унікальності та неповторності кожної людини, важливість кожного учасника освітнього процесу у педагогічній взаємодії, шанобливе ставлення до потреб

та можливостей кожного учня, індивідуальний підхід до кожної дитини, збереження колективного авторитету, впровадження норм етикету у службові відносини);

- повага відмінностей (зацікавленість та готовність приймати інакомислення, відмова від стереотипів у процесі роботи з дітьми ООП, врахування плюралізму думок та ідей усіх учасників мультидисциплінарної команди фахівців, що працюють в межах індивідуальної програми конкретного учня з ООП);

- розуміння індивідуальної неповторності (усвідомлення індивідуальності та неповторності світогляду, типу темпераменту, мотивів, установок, переконань кожної особистості);

- ненасильство (акцент на добровільність вибору та можливості обрання власної стратегії поведінки, співпраця на засадах компромісу, співробітництва, консенсусу, взаємоповаги, повага до честі та гідності усіх учасників освітнього процесу, відмова від морально травмуючих методів навчання, залучення психологів та менторів у конфліктних ситуаціях);

- відповідальність (передбачення наслідків вибору стратегії поведінки, об'єктивне само оцінювання та самоаналіз власної професійної діяльності, саморегуляція поведінки, усвідомлення потреб та можливостей учнів з ООП, відповідальність за обрання педагогічних методів роботи);

- взаємозалежність (налагодження співпраці з усіма учасниками освітнього процесу, робота над спільною метою та завданнями, безконфліктне та етичне спілкування у міждисциплінарній команді, оминання конфліктних тем (релігійні переконання, політичні вподобання, етнічна приналежність, гендер, тощо), вироблення командного духу);

- підпорядкування (керування у роботі відповідними нормативно-правовими актами, статутом закладу освіти, посадовими обов'язками, розпорядженнями керівництва, правилами внутрішнього розпорядку, етичним нормам педагогічного працівника, традиціями, не допускати дискредитацію репутації та іміджу педагога, орієнтація на колегіальність) [3].

Таким чином, можна виокремити такі принципи формування толерантного ставлення майбутніх майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами: мотивації, компетентності, гуманізації, рефлексивності.

Принцип мотивації полягає у створенні комфортних психолого-педагогічних умов, що дозволяють здобувачу освіти сформувати власну професійну позицію щодо здійснення педагогічної діяльності з дитиною ООП.

Принцип компетентності передбачає створення необхідних умов для розвитку таких складових професійної компетентності підготовки майбутнього викладача як знань з особливостей перебігу захворювання учня ООП, що впливає на його можливість та здатність засвоєння освітньої програми, умінь та навичок методів, методик та технологій педагогічної роботи з дітьми з ООП.

Принцип гуманізації передбачає створення умов для формування відповідних особистісних якостей та рис майбутнього викладача, необхідних для здійснення професійної діяльності з дитиною ООП.

Принцип рефлексивності передбачає орієнтацію майбутнього викладача на креативний підхід у процесі набуття нових професійних компетенцій з технології педагогічної роботи з учнями з ООП.

Г. Косарева виокремлює риси, якими повинні бути наділений педагог для формування толерантного ставлення до учнів з ООП:

- гуманність, що передбачає визнання та повагу неповторного внутрішнього світу кожної людини, відмова від травмуючих методів навчання, застосування індивідуального підходу до кожного учня, позитивні міжособистісні відносини;
- рефлексивність, що характеризується знаннями щодо рівня власних знань, особистісних можливостей та переваг, слабких сторін, адекватним світосприйняттям та самооцінкою, здатністю до самоосвіти та саморозвитку;

- незалежність, що характеризується самоповагою та самодисципліною, відстоюванням власної професійної позиції, обґрунтуванням обрання методів та методик роботи з учнями ООП, адекватна самооцінка професійних здатностей, віра у можливість вирішувати складні педагогічні завдання та виклики;

- відповідальність, що передбачає наявність внутрішньої сили у прийнятті складних рішень, якісне виконання професійних обов'язків, опора на передовий педагогічний досвід, вибіркового та індивідуального підходу до потреб кожного учня ООП;

- гнучкість, що характеризується багатовимірним підходом до прийняття рішень залежно від потреб та можливостей дитини з ООП, відсутність категоричного мислення та поверхневих суджень, здатність розуміти проблеми та труднощі учня ООП, врахування його інтересів та обставин;

- емпатійність, що передбачає здатність до співчуття та співпереживання учням ООП, володіння власними емоціями та вчинками у складних, деструктивних педагогічних ситуаціях, розуміння логіки поведінки чи бездіяльності дитини з ООП [22].

Авторка зазначає, що для майбутнього викладача, здатного здійснювати професійну діяльність з учнями ООП, толерантне ставлення є особливою якістю, яку вони набувають завдяки власним зусиллям в процесі вибору життєвих та професійних цінностей [22].

В. Нечерда виокремлює критерії толерантності майбутніх педагогів, що виступають певними індикаторами їх готовності здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища. Ними виступають знання майбутніх фахівців про толерантність:

- базові знання про толерантність (поняття толерантність, механізм її формування, значення для педагогічної діяльності, усвідомлення як процесу та результату);

- толерантні емоції (ціннісні орієнтації, сформований світогляд, моральні чесноти та особистісні риси, установки на толерантність, емпатія, співпереживання, позитивізм);

- толерантні вчинки (активна життєва позиція, гармонійність міжособистісних стосунків, неконфліктне спілкування, активна співпраця, врахування потреб та можливостей усіх учнів, впровадження індивідуального підходу у роботі, комунікативність та інтерактивність) [28].

Л. Бутузова виокремлює компоненти (емоційні, когнітивні та поведінкові) толерантного ставлення викладачів до дітей з ООП, що у свою чергу дає можливість ідентифікувати та оцінювати рівень реалізації принципів толерантності у освітньому процесі. Кожен з компонентів характеризується відповідними маркерами, які виступають певними критеріями, що допомагають оцінити рівень сформованої толерантності педагога [37].

Емоційні маркери характеризуються співчуттям, емпатією, повагою та прийняттям. Співчуття проявляється у доброзичливому та прихильному ставленні до усіх учнів без винятку. Емпатія передбачає здатність педагога розуміти емоційний стан дитини ООП, надавати їй відповідну підтримку та допомогу. Повага виявляється у здатності прийняття індивідуальних відмінностей кожного учня та гідного ставлення до особистості дитини. Прийняття включає визнання індивідуальних особливостей учнів без порівняння з іншими [37].

Когнітивні маркери характеризуються сформованою системою професійних знань щодо особливостей роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Зокрема, це знання про особливі освітні потреби учнів, значення та потреби інклюзії, усвідомлення стереотипів і упереджень щодо дітей з особливими потребами. Володіння такими знаннями дозволяють педагогу адаптувати та модифікувати освітні програми на основі індивідуального підходу, застосовувати педагогічні методи, методики,

технології відповідно до можливостей учнів з різними нозологіями, у тому числі РАС, сприяти розвиткові та інтеграції таких учнів [37].

Поведінкові маркери характеризуються конкретними діями педагогів щодо підтримки та інтеграції учнів з ООП в освітній простір, здатністю до відстоювання власних педагогічних поглядів та позиції, вмінням досягати консенсусу та компромісу у конфліктних ситуація та суперечливих позиціях інших учасників освітнього процесу, зберіганням виваженості і спокою в критичних ситуаціях, дотримуванням педагогічної етики, униканням агресивної поведінки, врахуванням критичних зауважень, тощо [37].

У науковій літературі існує плюралізм думок, щодо ефективних методів формування толерантного ставлення майбутніх педагогів, у тому числі до дітей ООП. Найбільш поширеними є наступні методи:

- формування самосвідомості педагога (бесіда, дискусія, супервізія, розповідь);
- організації діяльності (вправи, доручення, метод кейсів);
- стимулювання діяльності (змагання, тренінг, заохочення).

В. Ляпунова акцентує увагу на активних методах формування толерантного ставлення, до яких відносить тренінги, рольові ігри, арт-терапію, тощо [23].

О. Волошина виокремлює наступні методи формування толерантного ставлення педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища:

- методи впливу (надання пояснень, звернення до свідомості та почуттів здобувачів освіти);
- довірливої взаємодії (повага до особистості, переконання, обговорення педагогічних ситуацій);
- організація практичного досвіду (метод привчання, демонстрація дії, приклад);
- формування моральних оцінок (бесіди, казкотерапія, обговорення творів мистецтва);

- формування моральної поведінки (тренги, вправи, керівництво діяльністю);
- формування моральної свідомості (переконання,, навіювання, бесіда);
- стимуляція почуттів (приклад, заохочення , покарання);
- організація колективу (колективна гра, змагання) [8].

На думку В. Вінса та Т. Садкова, найбільш ефективні методи формування толерантного ставлення педагогів дітей з ООП можна згрупувати у такі три групи:

- методи формування свідомості (розповідь, пояснення, етична бесіда);
- методи організації діяльності (стимулювання поведінки);
- активні методи (тренінг толерантності, арт-терапія, ігрова практика) [5].

На нашу думку, найбільш ефективними методами формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами є тренінги, проектування професійної діяльності, кейс стаді (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Методи формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Теоретичний аналіз сучасних досліджень з проблеми формування толерантного ставлення педагогів до учнів з ООП, засвідчив про неготовність у дошкільних закладах, закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти працювати з такою категорією дітей.

Автори Л. Галаманжук та О.Чопік наголошують на важливості розробки корекційних прийомів реалізації індивідуального підходу до таких учнів. Ефективна соціалізація дітей з ООП у освітній простір, успішне засвоєння навчальної програми великою мірою залежить від готовності педагогів та їх професійної компетентності працювати з такою категорією здобувачів освіти на основі індивідуального підходу та засадах толерантності [10].

Отже, особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами у сучасній педагогічній літературі характеризується сукупністю функцій (діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна), принципів (мотивації, компетентності, гуманізації, рефлексивності) та методів (тренінги, проектування професійної діяльності, кейс стаді).

Формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти передбачає розвиток мотивації до здійснення педагогічної діяльності з дітьми з ООП, сформованої системи професійних компетенцій з особливостей та специфіки роботи з такою категорією учнів, здатності до рефлексії, самоосвіти та саморозвитку, відповідних моральних цінностей та уявлень.

Толерантність виступає важливою характеристикою педагогічного іміджу корекційного педагога, що передбачає розуміння та прийняття діагнозу учня, врахування в процесі педагогічної діяльності його потреб та можливостей, врахування індивідуальних особливостей розвитку, терпіння до проявів деструктивної поведінки, що виникає як наслідок захворювання, налагодження безконфліктного спілкування та взаємодії усіх учасників освітнього процесу.

Педагогічна робота з дітьми з ООП передбачає тактовність, розуміння, терпіння фахівця спеціальної освіти, що покращує процес адаптації, соціалізації та інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище.

ВИСНОВКИ ДО I-ГО РОЗДІЛУ

Важливою складовою професійної компетентності корекційного педагога виступає толерантність, яка є актуальною у роботі з дітьми, що мають певні труднощі у навчанні. Розуміння можливостей учнів з особливими освітніми потребами, активна співпраця з командою психолого-педагогічного супроводу, терпиме ставлення до проявів деструктивної поведінки учня, що продиктована особливостями перебігу його захворювання та нозології, все це сприяє формуванню позитивного професійного іміджу фахівця спеціальної освіти.

У сучасній науковій (педагогічній та психологічній) літературі існує п'ять ґрунтовних підходів щодо дефініції поняття «толерантність»: філософський, політичний, соціологічний, психологічний та педагогічний.

Представники педагогічного підходу найчастіше під толерантністю розуміють інтегральну якість особистості, яка передбачає готовність та здатність налагоджувати соціальні взаємозв'язки на гуманістичних засадах та гарантує успішну адаптацію в соціальне середовище та убезпечує конфронтацію з оточуючими та самим собою.

Під поняттям «толерантність майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами», ми розуміємо інтегральну якість особистості, що характеризується орієнтацією на формування мотиваційно-ціннісного світогляду здобувачів освіти щодо здійснення професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, а також відповідними професійно-орієнтованими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для здійснення корекційно-розвиткових занять у різних типах закладів освіти (дошкільні, шкільні, спеціальні заклади освіти) на засадах толерантного підходу.

Аналіз сучасних наукових джерел з проблеми дослідження, дозволив охарактеризувати особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми

потребами, які характеризується відповідними принципами, функціями, критеріями та методами.

На нашу думку, найбільш значимими функціями формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами є: діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна.

Виокремити такі принципи формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами: мотивації (створення комфортних психолого-педагогічних умов, що дозволяють здобувачу освіти сформувати власну професійну позицію щодо здійснення педагогічної діяльності з дитиною ООП); компетентності (створення необхідних умов для розвитку таких складових професійної компетентності підготовки майбутнього викладача як знань з особливостей перебігу захворювання учня ООП, що впливає на його можливість та здатність засвоєння освітньої програми, умінь та навичок методів, технологій педагогічної роботи з дітьми з ООП); гуманізації (створення умов для формування відповідних особистісних якостей та рис майбутнього викладача); рефлексивності (орієнтація майбутнього викладача на креативний підхід у процесі набуття нових професійних компетенцій з технології педагогічної роботи з учнями з ООП).

Найбільш ефективними методами формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами визнано тренінги, проектування професійної діяльності, кейс стаді.

РОЗДІЛ II

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Аналіз сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Емпіричне дослідження стану формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами передбачало визначення відповідних структурних компонентів, проведення опитування здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта та розробку відповідної тренінгової програми.

Мета емпіричного дослідження – дослідити стан формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти.

Аналіз відповідної педагогічної, методичної, психологічної літератури з проблеми дослідження дозволив виокремити наступні завдання:

1. Визначити та схарактеризувати структурні компоненти формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

2. Розробити діагностичний інструментарій емпіричного дослідження та сформувати вибірку сукупність (здобувачів освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта) для проведення опитування за допомогою методу анкетування.

3 Здійснити аналіз сучасних тренінгових методик та розробити тренінгову програму формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Організація емпіричного дослідження відбувалася згідно принципів системності, об'єктивності, ситуативності, гуманізації, тощо.

Під час проведення емпіричного дослідження застосовано такі методи:

- аналіз документів (спеціальної наукової, психологічної та педагогічної літератури);
- методи опитування, зокрема анкетування здобувачів освіти;
- методи математичної статистики для опрацювання емпіричних даних.

Емпіричне дослідження проводилося у три послідовних взаємопов'язані етапи: підготовчий, константувальний та аналітико-пошуковий.

Підготовчий етап передбачав аналіз відповідних теоретичних джерел: наукової і довідникової літератури з проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами, зокрема наукових статей, навчальних підручників та посібників, монографій, довідкової літератури, авторефератів, дисертацій, тощо. Здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема понять «толерантне ставлення» та «діти з особливими освітніми потребами», уточнено дефініцію поняття «толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами. Вибрано та обґрунтовано діагностичний інструментарій дослідження, сформовано вибірку сукупність, розроблено анкету (додаток А), обрано методи статистичної обробки отриманих результатів анкетування, тощо.

Константувальний етап кваліфікаційної роботи магістра присвячений визначенню стану: обізнаності здобувачів освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта із проблемою толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами; мотивації та готовності майбутніх корекційних педагогів здійснювати педагогічну діяльність на засадах толерантного підходу; розуміння актуальності та важливості підготовки толерантних корекційних педагогів.

Аналітико-пошуковий етап характеризується розробкою відповідних структурних компонентів та тренінгової програми толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Системний аналіз провідних педагогічних підходів щодо дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами дозволив виокремити чотири структурних взаємозалежних компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент характеризується наявністю особистісної мотивації здобувачів освіти до здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу та визначає їх ставлення власної професії та професійної діяльності в цілому. Усвідомлення важливості педагогічної роботи з такою категорією учнів, прийняття толерантності як важливої складової професійного іміджу педагога свідчить про готовність здійснювати педагогічну діяльність у відповідних закладах освіти.

Когнітивно-змістовий компонент характеризується наявністю у здобувачів освіти відповідних психолого-педагогічних, медико-біологічних та технологічних знань, необхідних для здійснення ефективної корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП на засадах толерантного підходу. Психолого-педагогічні знання визначають загальний рівень професійно-педагогічної підготовки корекційного педагога в цілому. Медико-біологічні знання забезпечують обґрунтування методики корекційно-розвиткових занять залежно від рівня підтримки та нозології учнів з ООП. Технологічні знання забезпечують застосування різноманітних педагогічних технологій з корекційно-розвиткової роботи з урахуванням реальних умов функціонування сучасних закладів спеціальної та загальної середньої освіти.

Операційно-діяльнісний компонент характеризується вмінням застосовувати відповідні методики, методи та технології у процесі педагогічної роботи з учнями з ООП на засадах толерантного підходу, сприянням інтеграції та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище, залученістю до адаптації та модифікації освітніх програм відповідно до навчальних труднощів дітей з різними нозологіями.

Особистісно-рефлексивний компонент характеризується наявністю у здобувачів освіти відповідних моральних якостей та властивостей, що дозволяють здійснювати педагогічну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах гуманності, терпимості, емпатії, розуміння, співпереживання, а також здатністю до рефлексивного осмислення та усвідомлення власного емоційного ставлення до учнів з ООП (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структурні компоненти формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Для вивчення окремих аспектів сучасного стану сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з

особливими освітніми потребами, було проведено соціологічне опитування 30 здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта за допомогою методу анкетування. Питання анкети були поділені на чотири логічних та взаємопов'язаних блоки запитань відповідно до розроблених структурних компонентів сформованості толерантного ставлення.

Перше запитання анкети *«Як Ви вважаєте, проблема формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами є важливою?»* мало на меті з'ясувати глибину розуміння окресленої проблеми майбутніми фахівцями спеціальної освіти.

Аналіз результатів дослідження засвідчили, що серед 30 опитаних здобувачів освіти майже 96% респондентів погоджуються щодо важливості проблема формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами; 2% здобувачів освіти – не вважають важливою означену проблему; ще 2% студентів – важко було відповісти на поставлене запитання (рис. 2.2).

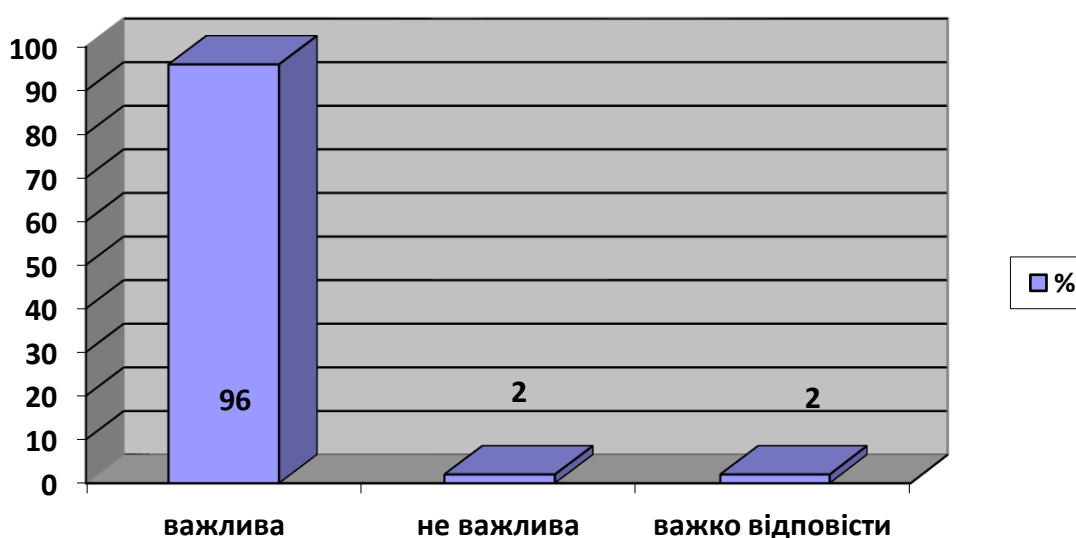

Рис. 2.2. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про важливість проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами (%)

Отже, майже сто відсотків здобувачів освіти розуміють важливість проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Друге запитання анкети *«Як Ви вважаєте, чи важливим є у роботі з дітьми з ООП толерантне ставлення корекційних педагогів?»* мало на меті з'ясувати, чи майбутні фахівці спеціальної мають розуміння важливості толерантного ставлення у роботі з дітьми з ООП.

Відповіді респондентів розподілилися наступним чином: 94% опитаних наголошує на важливості; 2% здобувачів освіти – не вважають толерантне ставлення важливим; ще 4% студентів – важко було відповісти на поставлене запитання (рис. 2.3).

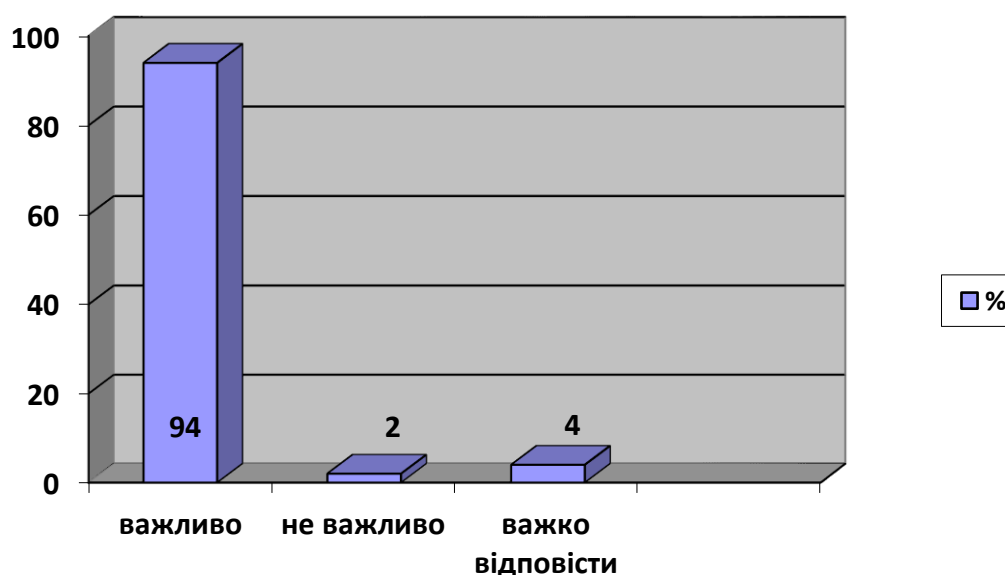

Рис. 2.3 Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про важливість толерантного ставлення у роботі з дітьми з ООП (%)

Отже, значна частина здобувачів освіти наголошують на важливості толерантного ставлення до дітей з ООП у закладах освіти.

На третє запитання анкети *«Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення?»»* здобувачі освіти відповіли наступним чином: лише половина опитаних (55%) зазначили, що повністю розуміють; 26%

респондентів мають лише часткове розуміння; 10% студентів – не розуміють; 9% опитаних не змогли відповісти однозначно (рис. 2.4).

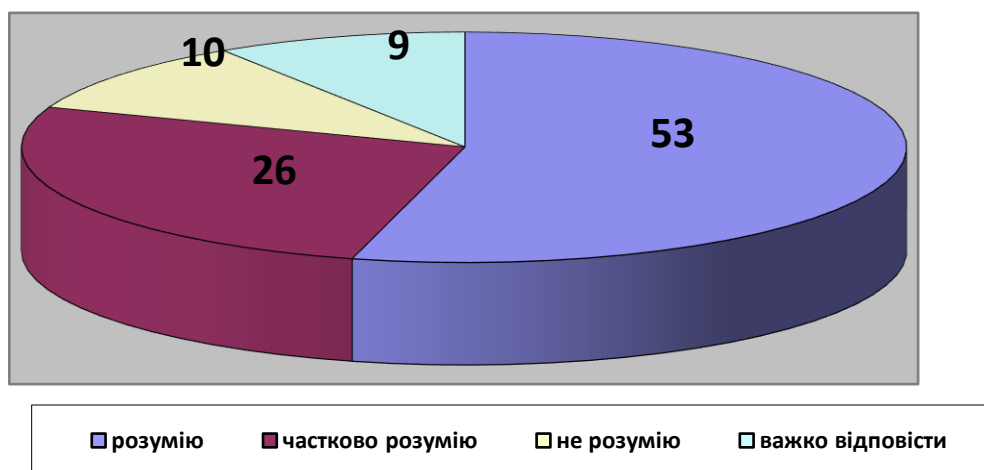

Рис. 2.4. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про розуміння поняття «толерантне ставлення» (%)

Отже, лише половина опитаних здобувачів освіти чітко розуміє дефініцію поняття «толерантне ставлення» та його важливість у закладах освіти. Це ще раз доводить актуальність проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Важливо було з'ясувати чи розуміють здобувачі освіти сутність поняття «толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами», чи не ототожнюють з поняттям «толерантне ставлення» в загальному значенні цього слова.

Для цього у допомогу стало четверте запитання анкети *«Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами»?»*

Так, повністю розуміють лише 21% опитаних; 11% студентів зазначили про часткове розуміння; 35% – повністю не розуміють; 33% респондентів не змогли відповісти на поставлене запитання (рис. 2.5).

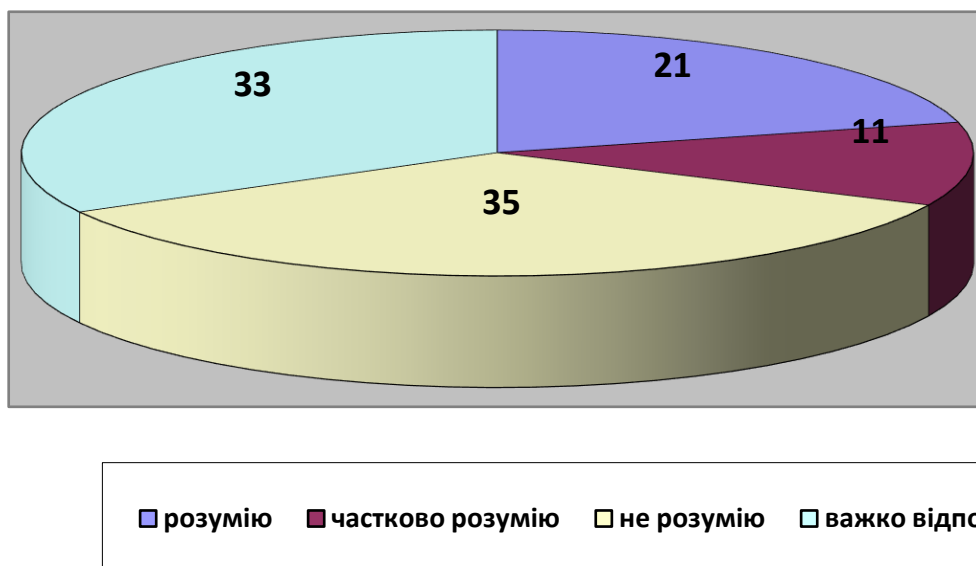

Рис. 2.5. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про розуміння поняття «толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами» (%)

Отже, лише 1/3 частина здобувачів освіти повною мірою розуміють сутність охарактеризованого поняття дослідження.

Цікаво було дізнатися наскільки здобувачі освіти вважають себе підготовленими здійснювати педагогічну діяльність з дітьми з ООП.

На п'яте запитання анкети *«Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені до здійснення професійної діяльності з дітьми з ООП?»* відповіді респондентів розподілилися таким чином: лише 52% студентів вважають себе повністю підготовленими; 19% – лише частково підготовленими; 12% опитаних зазначили про свою неготовність; 17% – було важко відповісти.

Отже, лише половина здобувачів освіти вважають себе повністю підготовленими здійснювати професійну діяльність з дітьми з ООП (рис. 2.6).

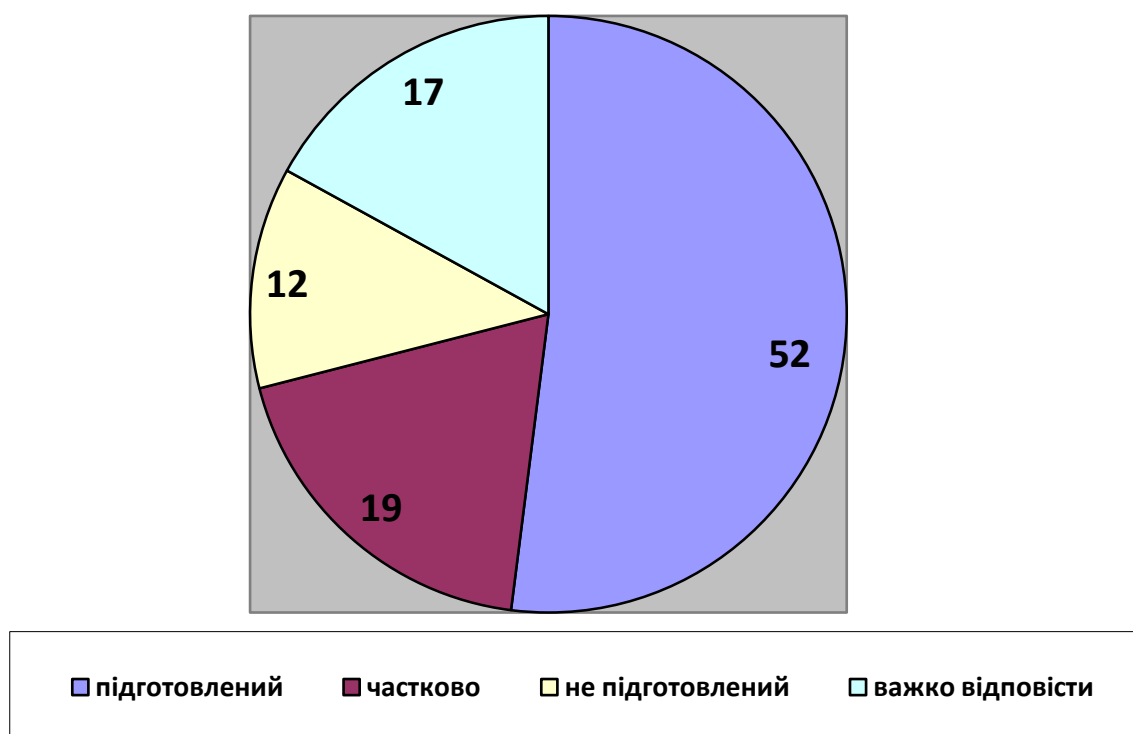

Рис. 2.6. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про підготовленість до здійснення професійної діяльності щодо дітей з ООП (%)

Шосте запитання анкети «На Вашу думку, чи існує взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю корекційних педагогів щодо дітей з ООП та їх педагогічною толерантністю?» мало на меті з'ясувати чи вбачають здобувачі освіти взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю корекційних педагогів щодо дітей з ООП та їх педагогічною толерантністю.

Було важливо дізнатися, чи розуміють студенти значимість та важливість такого взаємозв'язку, адже важливою складовою професійного іміджу корекційного педагога є терпиме та емпатійне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, розуміння глибини їх переживань та труднощів навчання.

Так, 63% респондентів вбачають такий взаємозв'язок; 25% опитаних заперечують таку взаємозалежність; 12% здобувачів освіти мали труднощі щодо однозначної відповіді (рис. 2.7).

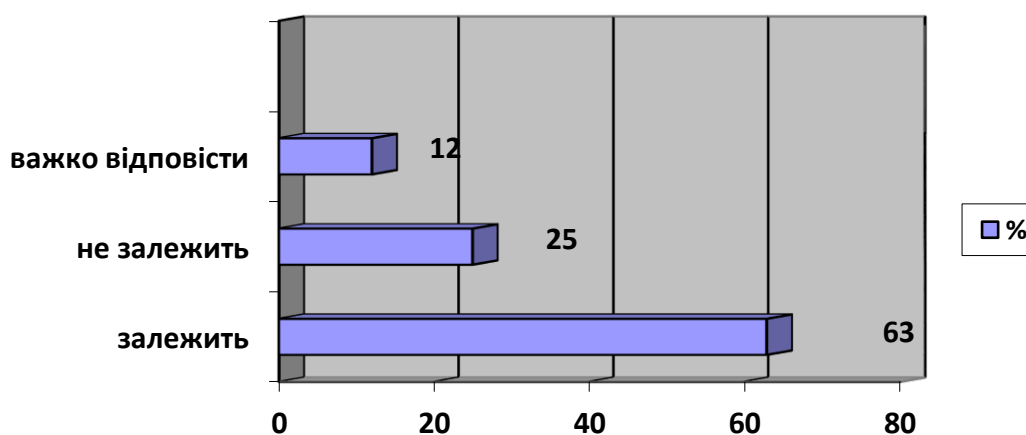

Рис. 2.7. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю корекційних педагогів щодо дітей з ООП та їх педагогічною толерантністю (%)

Отже, половина здобувачів освіти вбачає взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю корекційних педагогів щодо дітей з ООП та їх педагогічною толерантністю, що свідчить про розуміння ними актуальності проблеми наукового дослідження.

Важливо було дізнатися думку здобувачів освіти щодо їх задоволення якістю та наявністю навчально-методичною літератури, необхідної для здійснення професійної діяльності з дітьми з ООП. Сьоме запитання анкети *«Наскільки Ви задоволені наявною навчально-методичною літературою, необхідною Вам для підготовки до професійної діяльності на засадах толерантного підходу?»* надало таку можливість.

Так, абсолютно задоволеними визнали себе лише 47 % респондентів; 32% здобувачів освіти зауважили про не задоволеність; 21% опитаних не змогли відповісти на поставлене запитання.

Отже, лише половина здобувачів освіти повністю задоволена відповідною навчально-методичною літературою, що засвідчує про проблему із забезпечення здобувачів освіти актуальною навчально-методичною

літературою, необхідною для підготовки майбутніх корекційних педагогів до професійної діяльності з дітьми з ООП у закладах освіти (рис. 2.8).

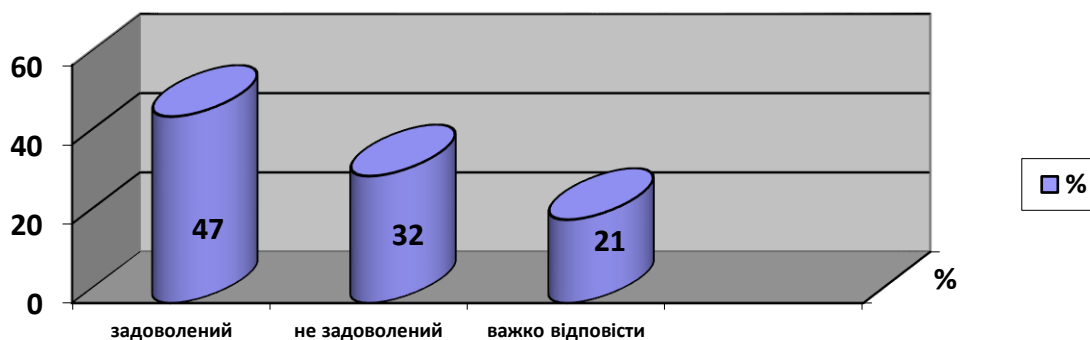

Рис. 2.8. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про задоволення наявною навчально-методичною літературою, необхідною для підготовки до професійної діяльності (%)

Два наступні запитання анкети («Ви володієте фаховими знаннями, необхідними для здійснення професійної діяльності на засадах толерантного підходу?» та «Ви володієте професійними вміннями та навичками здійснювати педагогічну діяльність на засадах толерантного підходу?») мали на меті з'ясувати, чи володіють майбутні корекційні педагоги відповідними професійними компетенціями, необхідними для підготовки до педагогічної діяльності з дітьми з ООП на засадах толерантного підходу.

Результати отриманих відповідей дають підстави стверджувати, що лише 56% здобувачів освіти володіють такими компетенціями у повній мірі; 19% респондентів – не достатньо володіють та відчують певні труднощі та побоювання здійснювати педагогічну роботу з дітьми з ООП; 19% опитаних – не володіють; 6% студентів не змогли дати відповідь на запитання (рис. 2.9).

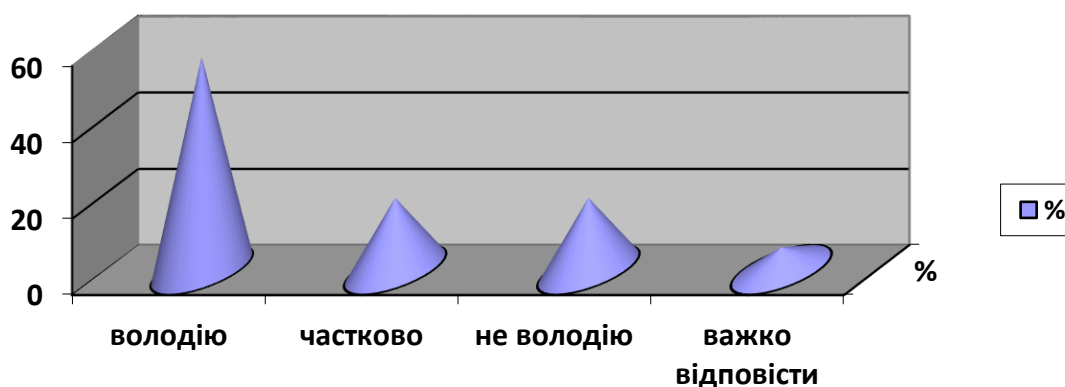

Рис. 2.9. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про володіння знаннями, уміннями та навичками здійснювати професійну діяльність на засадах толерантного підходу (%)

Отже, лише близько $\frac{1}{2}$ здобувачів освіти визнають, що повністю володіють необхідними професійними знаннями, уміннями та навичками педагогічної роботи з дітьми з ООП.

Десяте запитання анкети «На Вашу думку, яка роль мотивації майбутніх корекційних педагогів у формуванні толерантного ставлення до дітей з ООП?» мало на меті з'ясувати наскільки здобувачі освіти розуміють важливість мотивації у процесі формування толерантного ставлення.

Аналіз відповідей майбутніх фахівців спеціальної освіти, опитаних про важливість формування мотивації у майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП та толерантного ставлення, дозволяє стверджувати, що 63% здобувачів освіти розуміють її важливість; 19% респондентів не вбачають такої важливості; 18% опитаних не змогли надати чіткої та однозначної відповіді.

Отже, майже $\frac{2}{3}$ майбутніх фахівців спеціальної освіти вбачають важливість мотивації у формуванні толерантного ставлення до дітей з ООП, що свідчить про розуміння ними актуальності здійснювати професійну

діяльність на засадах терпимості, емпатії, розуміння та співпереживання (рис. 2.10).

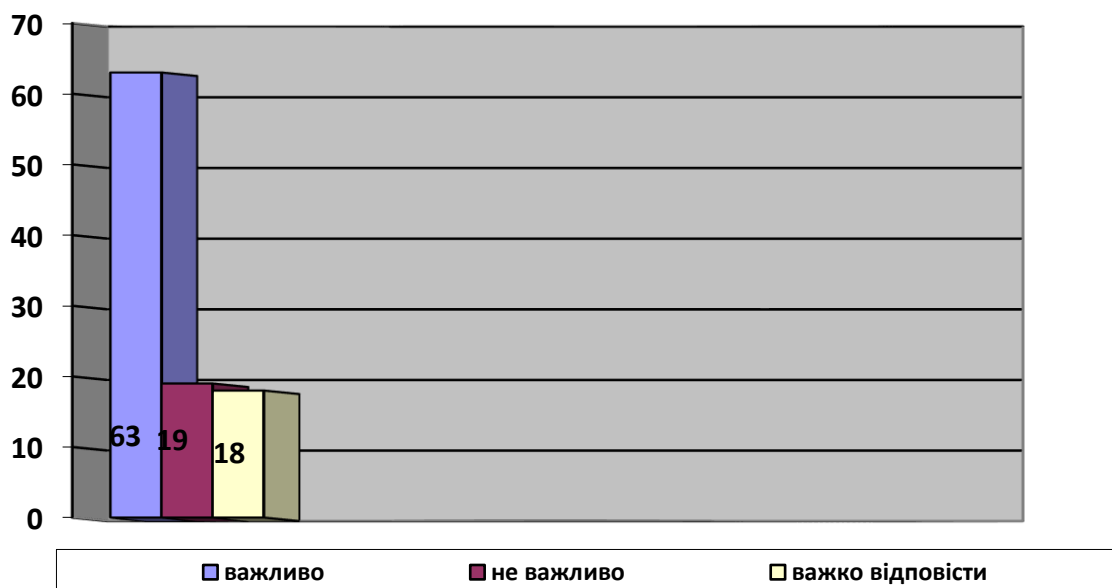

Рис. 2.10. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про важливість мотивації майбутніх фахівців спеціальної освіти у формуванні толерантного ставлення до дітей з ООП (%)

Наступне запитання анкети «На Вашу думку, чи взаємопов'язані здатність до рефлексії та толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами?» мало на меті з'ясувати наскільки, на думку здобувачів освіти, взаємопов'язані здатність до рефлексії та толерантне ставлення до дітей з ООП. Адже формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти передбачає не лише розвиток мотивації до здійснення педагогічної діяльності з дітьми з ООП, сформованої системи професійних компетенцій, а також здатності до рефлексії, самоосвіти та саморозвитку, наявності відповідної системи моральних цінностей, переконань та уявлень.

Результати отриманих відповідей засвідчив, що майже 65% респондентів вбачають таку взаємопов'язаність; 17% опитаних заперечують такий взаємозв'язок; 18% здобувачів освіти не змогли надати стверджувальну чи заперечну відповідь (рис. 2.11).

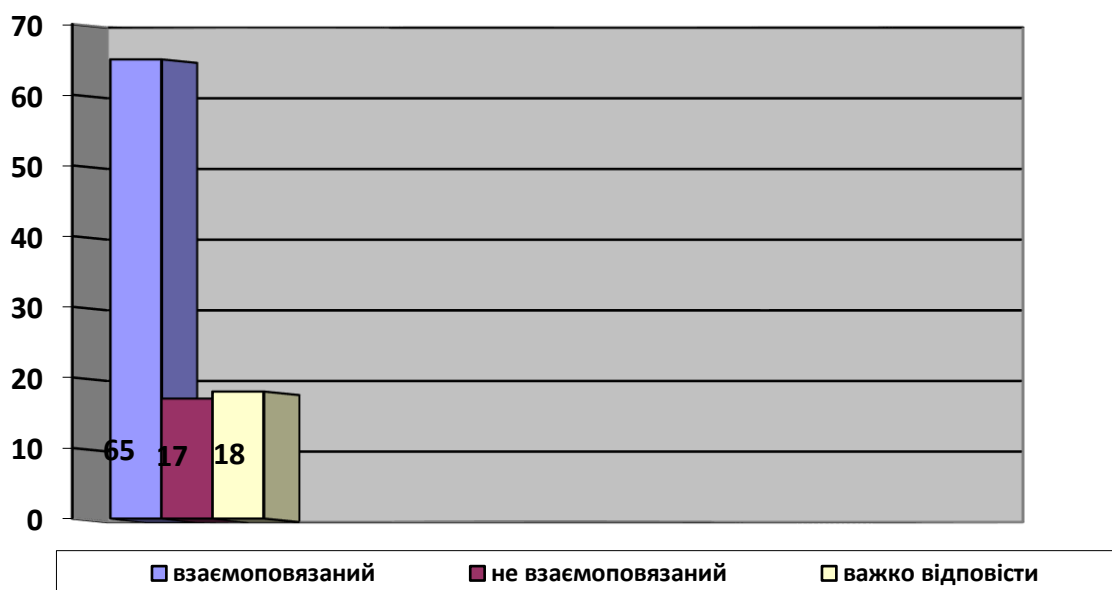

Рис. 2.11. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про взаємопов'язаність між здатністю до рефлексії та толерантним ставленням майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами (%)

Отже, майже 2/3 здобувачів освіти вбачають взаємопов'язаність між здатністю до рефлексії та толерантним ставленням до дітей з ООП, що свідчить про розуміння ними важливості педагогічного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти.

Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили, що переважна більшість майбутніх фахівців спеціальної освіти наголошують на важливості толерантного ставлення до дітей з ООП.

Практичний досвід організації інклюзивного освітнього середовища свідчить про акцентуацію уваги на методичну підготовку корекційних педагогів, формування відповідних професійних компетентностей, вивченні сучасних педагогічних технологій, тощо. Тоді як формуванню толерантності до дітей з ООП, яка має бути визначальною у роботі корекційного педагога, не приділяється належної уваги. Все це обумовило необхідність розробки тренінгової програми з формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з ООП.

2.2. Тренінгова програма формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Сучасна практика педагогічної діяльності щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами у центр уваги ставить методику та технології відповідної роботи, рівень педагогічної майстерності фахівця, спеціальної освіти, формування його професійних компетентностей. Натомість, не менш важливою є толерантність корекційного педагога, яка дозволяє йому знайти та застосовувати індивідуальний підхід до дитини з ООП, розуміти її потреби та рівень можливостей, мати терпіння до певних відхилень у сприйнятті та поведінці, налагодити тісний трьохсторонній контакт (педагог, учень, батьки).

Аналіз сучасних фахових джерел з проблеми наукового пошуку та результати емпіричного дослідження дозволяють стверджувати про не достатню сформованість толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з ООП. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка тренінгової програми з формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Мета тренінгової програми – формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Основні завдання тренінгової програми:

1. Формування мотивації здійснювати педагогічну діяльність з дітьми з ООП.
2. Поглиблення знань з особливостей організації освітнього середовища на засадах толерантного підходу.
3. Формування навичок адаптації та модифікації освітнього процесу відповідно до потреб та можливостей дітей з ООП.

4. Формування здатності до рефлексії та саморозвитку.

5. Розвиток особистісних якостей корекційного педагога, необхідних для здійснення успішної педагогічної роботи з дітьми з ООП.

Реалізація тренінгової програми відбувається на основі таких *принципів*:

- активності (в процесі роботи мають бути задіяні усі учасники тренінгу);
- толерантності (повага усіх учасників до думки опонента);
- конфіденційності (інформація отримана в процесі тренінгу про особисті дані чи переживання учасників не має бути розголошеною);
- акцентуації (учасники повинні говорити лише від свого імені, не узагальнювати);
- діяльності (розуміння учасниками важливості роботи в процесі тренінгу для підвищення рівня власної професійної обізнаності).

Найбільш дієвими для реалізації мети та завдань визнано такі *інтерактивні методи*:

- кейс-стаді;
- прогнозування;
- проектування професійної діяльності;
- ділові ігри;
- мозковий штурм.

Тренінгова програма розрахована на 15 академічних годин (0,5 кредиту ЄКТС) та передбачає проведення трьох взаємопов'язаних та послідовних тренінгів, тривалість кожного з яких по 5 академічних годин (рис. 2.12).

Відповідно до мети та завдань тренінгової програми запропоновано такі теми занять:

1. Тренінг «Толерантність педагога як показник професійної компетентності».
2. Тренінг «Особливості інклюзивного навчання».

3. Тренінг «Організація навчання дітей з ООП».

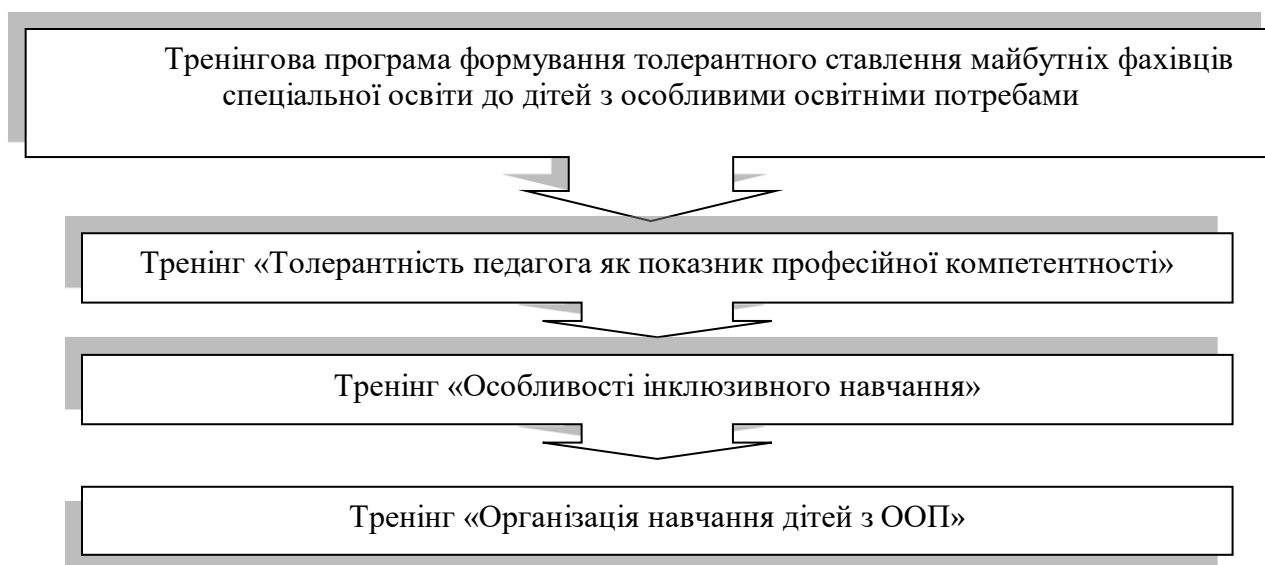

Рис. 2.12. Структура тренінгової програми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами

Організація тренінгових занять мають відбуватися згідно логічної структури та складатися з наступних частин:

1. Вступна частина, в процесі якої оголошується назва тренінгу, його мета, поставлені завдання та очікувані результати. Відбувається знайомство учасників, налагоджується контакт та довірлива атмосфера, визначаються правила участі (проведення бесід, дискусій, можливості висловлення власної точки зору, тощо).

Тривалість вступної частини до 30 хвилин.

2. Основна частина умовно поділяється на інформаційний та практичний блоки. Інформаційний блок містить презентацію з поточної теми заняття, в ході якої подається теоретичний матеріал з проблематики дослідження. Практичний блок передбачає проведення відповідних вправ, дискусій, мозкового штурму, опитування, рольових ігор, розв'язання кейсів, тощо).

Тривалість основної частини відповідно до виконання усіх завдань.

3. Заключна частина полягає у підведенні основних підсумків, повідомленням про досягнення мети та виконання основних завдань, подяці та заохоченні усіх учасників заняття. Важливо акцентувати увагу на отримання зворотного зв'язку, який дозволить врахувати усі нюанси та недоліки організації тренінгу.

Тривалість заключної частини відповідно до 30 хвилин.

Оптимальна кількість учасників тренінгу 15-20 чоловік. Така кількість осіб не є випадковою, адже це дає можливість налагодити взаємозв'язок між учасниками, запам'ятати імена, дати можливість висловити свою думку та бачення відповідно до регламенту та кількості відведених годин на кожне заняття, виявити та проявити індивідуальні особливості та власний світогляд. Разом з тим плюралізм ідей та думок учасників заняття дозволяють охопити різноманітність світоглядних позицій майбутніх викладачів закладів вищої освіти стосовно досліджуваної проблеми.

Тренінг на тему «Толерантність педагога як показник професійної компетентності»

Мета тренінгу — формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, мотивації до педагогічної роботи.

Основні завдання тренінгу:

- ознайомити майбутніх фахівців спеціальної освіти з поняттями «толерантність», «педагогічна толерантність», «толерантність до дітей з ООП»;
- розвивати здатність до рефлексії, співпереживання, саморозвитку;
- сприяти формуванню свідомості щодо важливості адаптації та соціалізації дітей з ООП у закладах дошкільної, середньої та спеціальної освіти;
- оволодіти навичками безконфліктного спілкування у мультидисциплінарній команді.

Інформаційний блок містить презентацію з тематики поняття «толерантність». В ході проведення заняття рекомендується розробити авторську презентацію, або можна використовувати розроблені презентації таких авторів:

- Галайчук Б.А. Тренінг «Толерантність як показник компетентності педагога» [9];
- Гордієнко Ю.А. Тренінг «Навчаємось педагогічної толерантності» [11];
- Іваніщева І.Т. Тренінг «Засвіти вогник толерантності» [19];
- Забажан М.П. Тренінг «Виховання толерантності починається з педагога» [17].

Практичний блок передбачає проведення вправ: Очікування, Ринкова площа, Розуміння, Побажання, Емоційне насичення, Бажаю – не бажаю, Відчуй іншого, тощо [9, 11, 17, 19].

Тренінг «Особливості інклюзивного навчання»

Мета тренінгу — формування уявлення та розширення знань майбутніх фахівців спеціальної освіти щодо особливостей організації педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Основні завдання тренінгу:

- ознайомити майбутніх корекційних педагогів із особливостями організації інклюзивного освітнього середовища та труднощами, що можуть виникати в процесі педагогічної роботи з дітьми з ООП;
- розширити теоретичні знання щодо методів, методик та педагогічних технологій роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища;
- сприяти формуванню свідомості щодо важливості толерантного ставлення до дітей з ООП;
- оволодіти навичками здійснювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивного освітнього простору.

Інформаційний блок містить презентацію з тематики поняття «інклюзивне освітнє середовище». В ході проведення заняття рекомендується розробити авторську презентацію, або можна використовувати розроблені презентації таких авторів:

- Жидун Т.Я. Тренінг «Особливості інклюзивного навчання в системі освіти й формування толерантного ставлення до дітей з психофізичним розвитком» [16];
- Карнадуд А.В. Тренінг «Дитина з ООП замовляє розвиток» [20];
- Марчук О.А. Тренінг « Навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання – від теорії до практики» [24];
- Сімоненко А.В. Тренінг «Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного» [34].

Практичний блок передбачає проведення вправ: Метелики, За і проти, Добрий шлях, Всі ми різні, Мій настрій, Ярлики, Можуть – не можуть, Колесо життя, тощо [16, 20, 24, 34].

Тренінг «Організація навчання дітей з ООП»

Мета тренінгу — формування уявлення та розширення знань майбутніх фахівців спеціальної освіти щодо особливостей організації педагогічної діяльності з дітьми з ООП.

Основні завдання тренінгу:

- ознайомити майбутніх корекційних педагогів із особливостями організації інклюзивної освіти дітей з ООП;
- розширити теоретичні знання щодо методів, методик та педагогічних технологій роботи з дітьми з ООП;
- сприяти формуванню свідомості щодо важливості толерантного ставлення до дітей з ООП;
- оволодіти навичками здійснювати педагогічну діяльність з дітьми з ООП відповідно до індивідуальної програми навчання;
- сформувати толерантне ставлення до дітей з ООП.

Інформаційний блок містить презентацію з тематики поняття «надання освітніх послуг дітям з з ООП». В ході проведення заняття рекомендується розробити авторську презентацію, або можна використовувати розроблені презентації таких авторів:

- Рябченко О.І . Тренінг «Партнерство заради успіху дітей» [31];
- Фотюк М.В. Тренінг «Робота з групою дітей з порушенням аутистичного спектра» [38];
- Боса К.Л. Презентація на тему «Особливості розвитку дітей з розладами аутистичного спектра» [2];
- Сілаєва А.І. Презентація «Діти з розладами аутистичного спектру в умовах інклюзивної освіти» [33].

Практичний блок передбачає проведення вправ: Привіт, Подушка, Очікування, Згода – не згода, Свічка, Склянки, Піджак, Хвалимо правильно, тощо [2, 31, 33, 38].

Отже, результатом участі у тренінговій програмі формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами є сформованість у майбутніх корекційних педагогів відповідної толерантності, розуміння та терпимості до роботи з дітьми з ООП, що позитивно впливає на готовність та їх мотивацію здійснювати педагогічну діяльність із охарактеризованою категорією здобувачів освітніх послуг. Розроблена тренінгова програма може бути рекомендованою для впровадження у процес фахової підготовки майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти для успішного здійснення професійної діяльності з особами з особливими освітніми потребами.

ВИСНОВКИ ДО II-ГО РОЗДІЛУ

Емпіричне дослідження стану формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами передбачало виокремлення відповідних структурних компонентів, проведення опитування здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта та розробку відповідної тренінгової програми.

Системний аналіз провідних педагогічних підходів щодо дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами дозволив виокремити чотири структурних взаємозалежних компонентів: мотиваційно-ціннісний (наявність особистісної мотивації здобувачів освіти до здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу та визначає їх ставлення власної професії та професійної діяльності в цілому); когнітивно-змістовий (наявність у здобувачів освіти відповідних психолого-педагогічних, медико-біологічних та технологічних знань, необхідних для здійснення ефективної корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП на засадах толерантного підходу); операційно-діяльнісний (вміння застосовувати відповідні методики, методи та технології у процесі педагогічної роботи з учнями з ООП на засадах толерантного підходу, сприянням інтеграції та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище, залученістю до адаптації та модифікації освітніх програм відповідно до навчальних труднощів дітей з різними нозологіями) та особистісно-рефлексивний (наявність у здобувачів освіти відповідних моральних якостей та властивостей, що дозволяють здійснювати педагогічну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах гуманності, терпимості, емпатії, розуміння, співпереживання, а також здатністю до рефлексивного

осмислення та усвідомлення власного емоційного ставлення до учнів з ООП.).

Аналіз сучасного стану сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, проведене соціологічне опитування здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта, засвідчив, майже 2/3 здобувачів освіти вбачають взаємопов'язаність між здатністю до рефлексії та толерантним ставленням до дітей з ООП, що свідчить про розуміння ними важливості педагогічного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти. В той же час, лише половина здобувачів освіти вважають себе повністю підготовленими здійснювати професійну діяльність з дітьми з ООП на засадах толерантного підходу.

Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили, що переважна більшість майбутніх фахівців спеціальної освіти наголошують на важливості толерантного ставлення до дітей з ООП, що обумовило необхідність розробки тренінгової програми з формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з ООП.

Тренінгова програма формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами розрахована на 15 академічних годин (0,5 кредиту ЄКТС) та передбачає проведення трьох взаємопов'язаних та послідовних тренінгів, тривалість кожного з яких по 5 академічних годин (Тренінг «Толерантність педагога як показник професійної компетентності», Тренінг «Особливості інклюзивного навчання», Тренінг «Організація навчання дітей з ООП»)

Результатом участі у тренінговій програмі є сформованість у майбутніх корекційних педагогів відповідної толерантності, розуміння та терпимості до роботи з дітьми з ООП, що позитивно впливає на готовність та їх мотивацію здійснювати педагогічну діяльність із охарактеризованою категорією здобувачів освітніх послуг.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра схарактеризовано основні системоутворюючі поняття проблеми дослідження; розкрито особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами; визначено структуру сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами; досліджено сучасний стан сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами; розроблено тренінгову програму формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз теоретичних напрацювань щодо окресленої проблеми дав підстави стверджувати, що у науковій (педагогічній та психологічній), спеціальній літературі існує розмаїття суджень сучасних науковців щодо визначення понять «толерантність», «толерантне ставлення», «педагогічна толерантність», «дитина з особливими освітніми потребами». Представники педагогічного підходу толерантність найчастіше розглядають як інтегральну якість особистості, яка передбачає готовність та здатність налагоджувати соціальні взаємозв'язки на гуманістичних засадах та гарантує успішну адаптацію в соціальне середовище та убезпечує конфронтацію з оточуючими та самим собою. Толерантне ставлення є важливою умовою успішної соціалізації здобувачів освіти до умов навчання, адже тісна взаємодія усіх учасників освітнього процесу на засадах емпатії, взаємоповаги, поблажливого ставлення сприяє набуттю необхідних знань, умінь та навичок. Педагогічна толерантність є важливою складовою педагогічного іміджу, яка характеризується гуманістичною спрямованістю особистісно-професійного іміджу педагога, його репутації та авторитету серед усіх учасників освітнього процесу.

Під «толерантністю майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами» ми розуміємо інтегральну якість особистості, що характеризується орієнтацією на формування мотиваційно-ціннісного світогляду здобувачів освіти щодо здійснення професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, а також відповідними професійно-орієнтованими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для здійснення корекційно-розвиткових занять у різних типах закладів освіти (дошкільні, шкільні, спеціальні заклади освіти) на засадах толерантного підходу.

Особливості формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами у сучасній педагогічній літературі характеризується сукупністю функцій (діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна), принципів (мотивації, компетентності, гуманізації, рефлексивності) та методів (тренінги, проектування професійної діяльності, кейс стаді).

Аналіз сучасних психолого-педагогічних розвідок із проблематики формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами дозволив виявити певні закономірності виокремлення структурних компонентів їх професійної компетентності. Нами визначено такі структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний (наявність особистісної мотивації здобувачів освіти до здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу та визначає їх ставлення власної професії та професійної діяльності в цілому); когнітивно-змістовий (наявність у здобувачів освіти відповідних психолого-педагогічних, медико-біологічних та технологічних знань, необхідних для здійснення ефективної корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП на засадах толерантного підходу); операційно-діяльнісний (вміння застосовувати відповідні методики, методи та технології у процесі педагогічної роботи з учнями з ООП на засадах толерантного підходу, сприянням інтеграції та соціалізації дитини з

особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище, залученістю до адаптації та модифікації освітніх програм відповідно до навчальних труднощів дітей з різними нозологіями) та особистісно-рефлексивний (наявність у здобувачів освіти відповідних моральних якостей та властивостей, що дозволяють здійснювати педагогічну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах гуманності, терпимості, емпатії, розуміння, співпереживання, а також здатністю до рефлексивного осмислення та усвідомлення власного емоційного ставлення до учнів з ООП.).

Результати аналізу сучасного стану формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами засвідчив, що майже 2/3 здобувачів освіти вбачають взаємопов'язаність між здатністю до рефлексії та толерантним ставленням до дітей з ООП, що свідчить про розуміння ними важливості педагогічного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти. В той же час, лише половина здобувачів освіти вважають себе повністю підготовленими здійснювати професійну діяльність з дітьми з ООП на засадах толерантного підходу.

Тренінгова програма формування толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами розрахована на 15 академічних годин (0,5 кредиту ЄКТС) та передбачає проведення трьох взаємопов'язаних та послідовних тренінгів, тривалість кожного з яких по 5 академічних годин (Тренінг «Толерантність педагога як показник професійної компетентності», Тренінг «Особливості інклюзивного навчання», Тренінг «Організація навчання дітей з ООП»)

Результатом участі у тренінговій програмі є сформованість у майбутніх корекційних педагогів відповідної толерантності, розуміння та терпимості до роботи з дітьми з ООП, що позитивно впливає на готовність та їх мотивацію здійснювати педагогічну діяльність із охарактеризованою категорією здобувачів освітніх послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андущенко Т.В. Толерантність як аксіологічний принцип ненасильницьких дій у перехідних формах демократії. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолого.студії. 2017. Випуск 12. С. 25-33.
2. Боса К.Л. Презентація «Особливості розвитку дітей з розладами аутистичного спектра». URL: <https://vseosvita.ua/library/osoblyvosti-rozvytku-ditei-z-rozladamy-autystychnoho-spektra-727261.html>.
3. Брюховецька О.В. Толерантність як професійно важлива якість керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Післядипломна освіта в Україні*. Університет менеджменту освіти НАПН України / голов. ред. В. Олійник. Вип. 1'2016. Київ : ТОВ Дорадо-Друк, 2016. С. 73-78.
4. Будак В. Д. Толерантність – ключ до успішної фахової підготовки вчителів. *Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 1.46 (108) Педагогічні науки. С. 12-15.
5. Вінс В.А., Садкова Т. Шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2024. 2(23). С. 9-22.
6. Вірна Ж.П., Гайдук Г.А. Толерантна компетентність педагога: концепція й емпірична верифікація. *Психологічні перспективи*. Вип. 36. 2020. 67-85.
7. Вибранець Л.В. Толерантність як важлива умова створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища. *Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 10–11 квітня 2025 р.). Луцьк: відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. С. 327-329.
8. Волошина О.В. Підготовка майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивного середовища. *Особлива дитина*. 2017. №1. С. 31-40.

9. Галайчук Б.А. Тренінг «Толерантність як показник компетентності педагога». URL: <https://naurok.com.ua/trening-tolerantnist-yak-pokaznik-kompetentnosti-pedagoga-329040.html>.

10. Галаманжук Л.Л., Чопік О.В. Особливості індивідуального підходу до учнів з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2020. (18). 17-24.

11. Гордієнко Ю. А. Тренінг «Навчаємось педагогічної толерантності» : методичні рекомендації. за ред. Л. Є. Гусак. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 60 с.

12. Горянська А.М. Толерантність в системі ціннісних орієнтацій студентів педвузів. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10201.html>.

13. Декларація принципів толерантності, затверджена Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/>.

14. Довга Т.Я. Педагогічна толерантність як ознака іміджевої позиції вчителя-вихователя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 10 (Ч. 2). 2014. С. 138-145.

15. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д. Зверєвої. 2-ге вид. Київ : Універсум, 2013. 536 с.

16. Жидун Т.Я. Тренінг «Особливості інклюзивного навчання в системі освіти й формування толерантного ставлення до дітей з психофізичним розвитком». URL: <https://vseosvita.ua/library/treningove-zanatta-dla-pedagogiv-tema-osoblivosti-inkluzivnogo-navcanna-v-sistemi-osviti-j-formuvanna-tolerantnogo-stavlenna-do-ditej-z-psihofizicnim--394832.html>.

17. Забажан М.П. Тренінг «Виховання толерантності починається з педагога». URL: <https://naurok.com.ua/trening-vihovannya-tolerantnosti-pochinaetsya-z-pedagoga-213015.html>.

18. Закон України про освіту (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

19. Іваніщева І.Т. Тренінг «Засвіти вогник толерантності» для педагогів дошкільця. URL: <https://vseosvita.ua/library/trening-zasviti-vognik-tolerantnosti-dla-pedagogiv-doskilla-90405.html>.
20. Карнадуд А.В. Тренінг «Дитина з ООП замовляє розвиток». URL: <https://vseosvita.ua/library/trening-dla-vciteliv-inkluzivnih-klasiv-ditina-z-ooop-zamovlae-rozvitok-235599.html>.
21. Концепція «Нової української школи» (2016). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
22. Косарева Г.М. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх логопедів. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 10. С. 176-182.
23. Ляпунова В.А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільніх навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ. 2017.
24. Марчук О.А. Тренінг «Навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання – від теорії до практики». URL: <https://naurok.com.ua/trening-navchannya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-v-umovah-inklyuzivnogo-navchannya-vid-teori-do-praktiki-226031.html>.
25. Мельничук І.В., Тітова Т.Ю. Толерантність педагога в дошкільньому закладі. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2010. № 1. С. 51-54.
26. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
27. Моран І.В. Поняття толерантності та основні підходи до її визначення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 26. С. 89-92.

28. Нечерда В.Б. Толерантне ставлення як складник просоціальної поведінки особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18(2). С. 42-50.

29. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : Монографія. Львів : «Тріада плюс». 2012. 520 с.

30. Павлишина Н.Б., Вибранець Л.В. Компоненти толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти*. Збірник тез доповідей V Всеукраїнської науковопрактичної конференції (20-21 травня 2025 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, Т.А. Мартинюк, З. С. Мацюк, Н.Б. Павлишина, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк. Луцьк, 2025. С. 202-204.

31. Рябченко О.І. Тренінг «Партнерство заради успіху дітей». URL: <https://vseosvita.ua/library/batkivski-zbory-z-elementamy-treninhu-partnerstvo-zarady-uspikhu-ditei-827471.html>.

32. Сайко Х.Я., Островська К.О. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній школі. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/09/tolerantnist.pdf>.

33. Сілаєва А.І. Презентація «Діти з розладами аутистичного спектру в умовах інклюзивної освіти». URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-dity-z-rozladamy-autystychnoho-spektru-v-umovakh-inkliuzyvnoi-osvity-754701.html>.

34. Сімоненко А.В. Тренінг «Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного». URL: <https://naurok.com.ua/trening---inklyuzivne-navchannya-rivni-mozhливosti-dlya-kozhnogo-296012.html>.

35. Стандарт вищої освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

36. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник / за ред. Л.І. Прохоренко, В.В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.

37. Терещук А., Бутузова Л. Маркери толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами (ООП). *Materials XXV International scientific and practical conference «Current Trends in the Development of Scientific Research in Today's Conditions»* (May 29-31, 2024) Florence, Italy. International Scientific Unity, 2024. P.202-206.

38. Фотюк М.В. Тренінг «Робота з групою дітей з порушенням аутистичного спектра». URL: <https://vseosvita.ua/library/struktura-treningu-roбота-z-grupou-ditej-z-porusennam-autisticnogo-spektra-418046.html>.

39. Чередник Л.М. Сутність і структура педагогічної толерантності вчителя початкової школи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Бердянськ : БДПУ, 2016. Випуск 3. С. 36-42.

40. Швирка В.М. Педагогічний підхід до визначення поняття «толерантність». *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 6 (320), 2018. С. 347-352.

41. Шеремет М.К. Професійна підготовка фахівців спеціальної освіти в умовах сьогодення. *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами* : Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 14-15 травня 2020 : До 15-річчя ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів» / НПУ імені М.П. Драгоманова ; Факультет спеціальної та інклюзивної освіти ; ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів». Київ, 2020. С. 6-10.

42. Maksimova, O. O.; Lytnyov, V. E., Kolesnyk, N. E., and Zavyazun, T. V. eds., 2019. *Pozytsiya tolerantnosti vchytelya NUSH Systema pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv u konteksti stanovlennya Novoyi ukrayins'koyi shkoly* [The position of tolerance of the teacher of NUS. The system of training future specialists in the context of the formation of the New Ukrainian School]. Zhytomyr: Ed. O. O. Evenok.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для здобувачів вищої освіти

Шановні здобувачі освіти!

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Олеси Українки проводить спеціальне дослідження щодо визначення стану сформованості толерантного ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами, та його важливості для професійного іміджу педагога.

Просимо Вас відповісти на запропоновані запитання анкети. Уважно прочитайте запитання та всі запропоновані варіанти відповідей, перш ніж надавати відповідь. Позначте кружечком чи галочкою той варіант, який найбільше відповідає Вашій думці. Пам'ятайте, від щирості Ваших відповідей залежить якість дослідження, результати якого використовуватимуться в узагальненому вигляді виключно у наукових цілях без персоніфікації здобувачів освіти чи закладу вищої освіти.

Заздалегідь вдячні Вам за співпрацю!

1. Як Ви вважаєте, чи важливою є проблема формування толерантного ставлення майбутніх спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами?

- a) так, важливою;
- b) ні, не важливою;
- c) важко відповісти.

2. Як Ви вважаєте, чи важливим є у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами толерантне ставлення корекційних педагогів?

- d) так, важливим;
- e) ні, не важливим;

f) важко відповісти.

3. Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення»?

- a) так, розумію;
- b) частково розумію;
- c) ні, не розумію;
- d) важко відповісти.

4. Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення майбутніх спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами»?

- e) так, розумію;
- f) частково розумію;
- g) ні, не розумію;
- h) важко відповісти.

5. Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені до здійснення професійної діяльності щодо дітей з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу?

- a) повністю підготовлений;
- b) частково підготовлений;
- c) ні, не підготовлений;
- d) важко відповісти.

6. На Вашу думку, чи існує взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю корекційних педагогів щодо дітей з особливими освітніми потребами та їх педагогічною толерантністю?

- a) так, залежить;
- b) ні, не залежить;
- c) важко відповісти.

7. Наскільки Ви задоволені наявною навчально-методичною літературою, необхідною Вам для підготовки до професійної діяльності щодо дітей з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу?

- a) повністю задоволений;
- b) ні, не задоволений;
- c) важко відповісти.

8. Ви володієте фаховими знаннями здійснювати професійну діяльність щодо дітей з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу?

- a) так, володію;
- b) володію, але недостатньо;
- c) ні, не володію;
- d) важко відповісти.

9. Ви володієте професійними вміннями та навичками здійснювати педагогічну діяльність діяльності щодо дітей з особливими освітніми потребами на засадах толерантного підходу?

- e) так, володію;
- f) володію, але недостатньо;
- g) ні, не володію;
- h) важко відповісти.

10. На Вашу думку, чи є важливою мотивація майбутніх фахівців спеціальної освіти формувати толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами?

- a) важлива;
- b) не важлива;
- c) важко відповісти.

11. На Вашу думку, чи взаємопов'язані здатність до рефлексії та толерантне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до дітей з особливими освітніми потребами?

- a) так, взаємопов'язані;
- b) ні, не взаємопов'язані;
- c) важко відповісти;

12. Чи готові ви здійснювати професійну діяльність з особливими освітніми потребами на засадах толерантності?

- a) так, готовий;
- b) частково готовий;
- c) ні, не готовий;
- d) важко відповісти.

Дякуємо за Вашу участь!